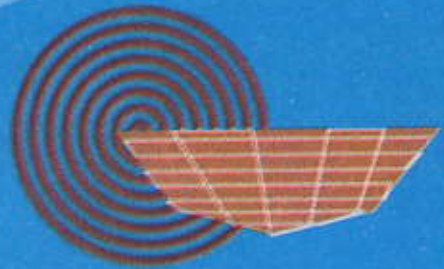

શિક્ષક
આવૃત્તિ

ધોરણ
૧ થી ૮

શિક્ષક
આવૃત્તિ

કાર્યાનુભવ

ધોરણ ૧ થી ૮

પ્રતિજ્ઞાપત્ર

ભારત મારો દેશ છે.

બધાં ભારતીયો મારાં ભાઈબહેન છે.

હું મારા દેશને ચાહું છું અને તેના સમૃદ્ધ અને
વૈવિધ્યપૂર્ણ વારસાનો મને ગર્વ છે.

હું સદાય તેને લાયક બનવા પ્રયત્ન કરીશ.

હું મારાં માતાપિતા, શિક્ષકો અને વડીલો પ્રત્યે આદર રાખીશ
અને દરેક જણ સાથે સભ્યતાથી વર્તીશ.

હું મારા દેશ અને દેશબાંધવોને મારી નિષ્ઠા અર્પું છું.
તેમનાં કલ્યાણ અને સમૃદ્ધિમાં જ મારું સુખ રહ્યું છે.

કિંમત : ₹ 22.00

નિર્માણ

ગુજરાત શૈક્ષણિક
સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ
ગાંધીનગર

મુદ્રણ

ગુજરાત રાજ્ય શાળા
પાઠ્યપુસ્તક મંડળ
ગાંધીનગર

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ, ગાંધીનગર

આ પાઠ્યપુસ્તકના સર્વકર્તા ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, ગાંધીનગરને આપીને છે. આ પાઠ્યપુસ્તકનો કોઈપણ ભાગ કોઈપણ રૂપમાં ગુજરાત શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળના નિયમકક્ષીની લેખિત પરવાનગી વગર પ્રકાશિત કરી શકાશે નહિ.

નિર્માણ - સંયોજન :

ડૉ. ટી. એસ. જોષી
ડૉ. કે. આર. ઝંઝુકીયા
હરેશ ચૌધરી
ઈકબાલ ડી. વોરા
ચંદ્રેશ પી. પાલ્લીઆ

સહ કલ્પીતર :

વિનોદ અડિયોલ
ચંદ્રકાંત પટેલ

લેખન અને સંપાદન :

રાજુભાઈ દરજી
પ્રવિણ વણકર
રમુલભાઈ ઘાંચી
અનિલભાઈ રાવલ
યોગેશ પ્રજાપતિ

ચિત્રાંકન :

જયોતિ ખત્રી

ટાઇટલ ડિઝાઇન :

ધર્મેશ જે. ચાવડા

મુદ્રણ-આયોજન :

હરેશ એસ. લીખ્યાચીયા
(નાયબ નિયામક : ઉત્પાદન)

પ્રસ્તાવના :

RTE 2009 તેમજ NCF 2005 ને ધ્યાનમાં રાખીને સમગ્ર દેશમાં પ્રાથમિક શિક્ષણના અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યક્રમ અને પાઠ્યપુસ્તકો તેમજ સમગ્ર શિક્ષણ પ્રક્રિયામાં બદલાવ થઈ રહ્યો છે. આ બદલાવ મુખ્યત્વે જે તે વિષયો અંગેની આપણી સમગ્ર તેમજ શિક્ષણપ્રક્રિયા અંગેની સમગ્ર અંગેનો છે. બાળકની સર્જનશીલતા, વિચારશક્તિ, તર્કશક્તિ અને પૃથકકરણ કરવાની આવડત વિકસે એ નવા અભ્યાસક્રમનો મુખ્ય હેતુ છે. આ પાઠ્યપુસ્તકોમાં આપવામાં આવેલી પ્રવૃત્તિઓ એવી રીતે યોજવામાં આવી છે કે જેથી પ્રવૃત્તિ પછી એ અંગે સર્ચા અથવા ચિંતન થાય, ઉપયોજન થાય અને શું શીખ્યા એ પણ તારવી શકાય. બાળકોને અવારનવાર વ્યક્તિગત રીતે તેમજ સામુહિક રીતે નાનાં કે મોટાં જૂથમાં કામ કરવાનો - ભણવાનો અવસર મળે એવી અધ્યયન પ્રક્રિયામાં મદદરૂપ બને એવાં પાઠ્યપુસ્તકો બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. અલભત, નવા અભ્યાસક્રમ મુજબ પાઠ્યપુસ્તક પોતે પણ આખરે તો એક અધ્યયન સામગ્રી છે, લક્ષ્ય નથી. મતલબ કે સાધન છે, સાધ્ય નથી. તેથી પાઠ્યપુસ્તક પોતે સમગ્ર શિક્ષણનું સાધન ન જ બની શકે તેમ છતાં એવું જરૂર કહી શકાય કે પ્રવૃત્તિલક્ષી શિક્ષણની આ તરફ કદાચ સૌ પ્રથમવાર પ્રયોજાઈ રહી છે. આશા છે કે આ પાઠ્યપુસ્તકોના ઉપયોગ દ્વારા અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયા સરળ તેમજ રોચક બનશે.

નવા અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યક્રમ અને પાઠ્યપુસ્તકોના નિર્માણની સમગ્ર પ્રક્રિયામાં માન. અગ્રસચિવ શ્રી હસમુખ અડિયા (IAS) તેમજ પ્રાથમિક શિક્ષણ અગ્રસચિવશ્રી આર. પી. ગુપ્તા (IAS) તરફથી સતત પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન મળી રહ્યું છે.

આ સમગ્ર પ્રક્રિયામાં IGNUS-erg ના શ્રી સુભીર શુક્લા અને તેમની ટીમના સભ્યોએ પણ સતત માર્ગદર્શન આપતા રહીને સ્ટેટ રિસોર્સ જૂથના સભ્યોને સહજ બનાવ્યા છે. UNICEF નો સહયોગ પણ આ આખી પ્રક્રિયા દરમ્યાન મળ્યો છે. જે તે વિષયના કોર ગ્રુપના સભ્યોએ પણ વખતોવખત સહયોગ આપ્યો છે.

ધોરણ ૧ થી ૮ માં કાર્યાનુભવની શિક્ષક આવૃત્તિ ક્ષતિરહિત બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે છતાં ક્ષતિ રહી ગઈ હોય તો ધ્યાન દોરવા વિનંતી છે.

શુભેચ્છા સહ,

આર. સી. રાવલ
નિયામક
જી.સી.ઈ.આર.ટી.
ગાંધીનગર

બી. જે. ભટ્ટ (IAS)
નિયામક
ગુ.રા.શા.પા.પુ.મંડળ
ગાંધીનગર

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૨૦૧૨-૨૦૧૩

પ્રકાશક : ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, સેક્ટર-૧૦ - એ, ગાંધીનગર વતી શ્રી બી.જે.ભટ્ટ, નિયામક

મુદ્રક : Shree Somnath Offset, J-793, Chitra G.I.D.C., Bhavnagar. Ph. 0278-2429335

મૂળભૂત ફરજો

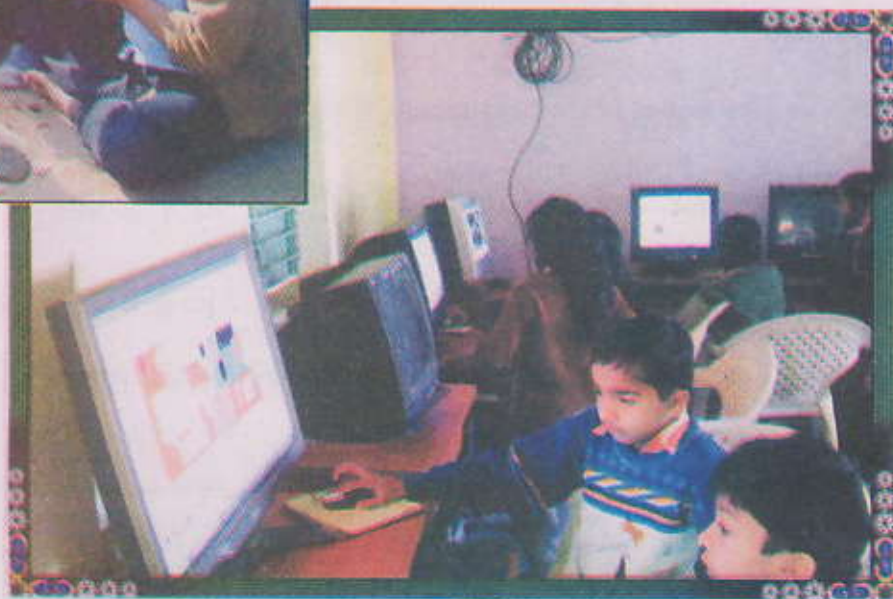
ભારતના દરેક નાગરિકની ફરજ નીચે મુજબ રહેશે. *

- (ક) સંવિધાનને વફાદાર રહેવાની અને તેના આદર્શો અને સંસ્થાઓનો, રાષ્ટ્રધ્વજનો અને રાષ્ટ્રગીતનો આદર કરવાની;
- (ખ) આઝાદી માટેની આપણી રાષ્ટ્રીય લડતને પ્રેરણા આપનારા ઉમદા આદર્શોને હૃદયમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવાની અને અનુસરવાની;
- (ગ) ભારતમાં સાર્વભૌમત્વ, એકતા અને અખંડિતતાનું સમર્થન કરવાની અને તેમનું રક્ષણ કરવાની;
- (ઘ) દેશનું રક્ષણ કરવાની અને રાષ્ટ્રીય સેવા બજાવવાની હાકલ થતાં, તેમ કરવાની;
- (ચ) ધાર્મિક, ભાષાકીય, પ્રાદેશિક અથવા સાંપ્રદાયિક ભેદોથી પર રહીને, ભારતના તમામ લોકોમાં સુમેળ અને સમાન બંધુત્વની ભાવનાની વૃદ્ધિ કરવાની, સ્ત્રીઓના ગૌરવને અપમાનિત કરે તેવા વ્યવહારો ત્યજી દેવાની;
- (છ) આપણી સમન્વિત સંસ્કૃતિના સમૃદ્ધ વારસાનું મૂલ્ય સમજી તે જાળવી રાખવાની;
- (જ) જંગલો, તળાવો, નદીઓ અને વન્ય પશુપક્ષીઓ સહિત કુદરતી પર્યાવરણનું જતન કરવાની અને સુધારણા કરવાની અને જીવો પ્રત્યે અનુકંપા રાખવાની;
- (ઝ) વૈજ્ઞાનિક માનસ, માનવતાવાદ અને જિજ્ઞાસા તથા સુધારણાની ભાવના કેળવવાની;
- (ટ) જાહેર મિલકતનું રક્ષણ કરવાની અને હિંસાનો ત્યાગ કરવાની;
- (ઠ) રાષ્ટ્ર પુરુષાર્થ અને સિદ્ધિનાં વધુને વધુ ઉન્નત સોપનો ભણી સતત પ્રગતિ કરતું રહે એ માટે, વૈયક્તિક અને સામૂહિક પ્રવૃત્તિનાં તમામ ક્ષેત્રે શ્રેષ્ઠતા હાંસલ કરવાનો પ્રયત્ન કરવાની.

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ, ગાંધીનગર

કાર્યાનુભવ શિક્ષક આવૃત્તિ

કાર્યાનુભવ (Work Experience)

ભૂમિકા

શિક્ષણક્ષેત્રે નૂતન ફેરફારો અંગે સતત સંશોધનો અને વિચારણાઓ થતાં રહ્યાં છે. શિક્ષણના સાક્ષરી વિષયોમાં શિક્ષકક્ષેત્રે કાર્યાનુભવ વિષય સમયાંતરે દૂર થતો ગયો છે. જો આ વિષયને પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ઉચિત મહત્ત્વ આપવામાં નહીં આવે તો આ વિષય નામશેષ થતાં વાર નહીં લાગે. વિવિધ અને નૂતન ટેકનોલોજીના વિનિયોગ દ્વારા આ વિષયને પણ રસિક, સર્વગ્રાહી અને સરળ બનાવવો જ રહ્યો. માટે,

ચાલો, આ વિષય પરત્વે હકારાત્મક દૃષ્ટિકોણથી વિચારીએ અને પ્રાથમિક શિક્ષણક્ષેત્રે કાર્યાનુભવ વિષયને પણ સમજવાનો અને અમલમાં મૂકવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

કાર્ય અને તેનું મહત્ત્વ

કાર્ય એક પ્રકારનો શ્રમ છે. જે શારીરિક કે માનસિક પ્રયત્નથી સાર્થક થાય છે.

કાર્ય એટલે...

“નિષ્ક્રિયતા છોડીને સફળતા માટેના પ્રયત્ન માટે કામે લાગવું.”

(Work) કાર્ય એટલે...

- શક્તિનો વપરાશ
- અથાગ પરિશ્રમ
- ધ્યેયલક્ષી પ્રયત્નોનું અમલીકરણ... (ઓક્સ.ડીકશનરી)
- હેતુ આધારિત શ્રમ (મહેનત), ખાસ કરીને શારીરિક શ્રમ
- પ્રયત્નો કરવા
- પરિણામલક્ષી સિધ્ધિ પ્રાપ્ત કરવી.

કાર્ય અર્થોપાર્જનની માત્ર પ્રવૃત્તિ નથી, પરંતુ જીવન ઘડતરની પ્રવૃત્તિ છે. કાર્યની સુંદરતાનો આધાર આપણે તેને કેવી રીતે કરીએ છીએ તેના ઉપર છે. હેતુપૂર્વકનું કાર્ય કરવાથી થાકનો અનુભવ થાય છે. જે તેના સામાજિક, માનસિક, આર્થિક અને બૌદ્ધિક વિકાસમાં સહાયરૂપ બને છે. કોઈ પણ કાર્ય બેકાર જતું નથી. કાર્યશીલ રહેવું એ જ જીવન છે. જીવનને જીવવાની કળા શીખવવામાં કાર્ય એક અનિવાર્ય અને અભિન્ન તત્ત્વ છે.

કાર્યના બે પ્રકાર

(૧) શારીરિક કાર્ય

(૨) માનસિક કાર્ય

માનસિક કાર્યમાં વિશેષરૂપે મગજ વધુ કાર્યશીલ હોય છે. તેમાં શારીરિક ઈન્દ્રિયોનું કામ ઓછું હોય છે. જેમ કે પુસ્તક વાંચવું, કોઈ વિચાર કરવો, કોઈ સિદ્ધાંતને સમજવો, કોઈ વિષય પર ભાષણ આપવું વગેરેમાં કર્મેન્દ્રિયોની ઉપયોગિતાને સ્થાન ઓછું છે, જ્યારે શારીરિક કાર્ય કરવામાં શરીરના અંગો જેવા કે હાથ-પગ, દષ્ટિ, કાન અને મન જોડાવાથી તેનો વિકાસ થાય છે. તેથી વ્યક્તિને સંતોષ અને વિકાસના લાભનો અનુભવ થાય છે.

વધુ લગન, મહેનત, પ્રયત્ન અને લાંબા સમય સુધીના કઠિન પરિશ્રમથી કાર્ય કરવામાં આવે ત્યારે સફળતા સુધી સરળતાથી પહોંચી શકાય છે. કાર્ય-કરવાથી માણસને સંતોષનો અનુભવ થાય છે. માનવજીવનમાં અનુભવાતા દુઃખ, દર્દ, ચિંતાઓમાંથી મુક્તિ મળે છે. સામાજિકતાનો વિકાસ થાય છે. વિશ્વાસ વધે છે. આત્મ વિશ્વાસમાં વૃદ્ધિ થાય છે. કુશળતા વિકસે છે. જીવન જીવવાની મજા આવે છે અને ભવિષ્યનું નિર્માણ થાય છે. કહેવાય છે કે મહેનતથી કાર્ય કરવાવાળા ખેડૂત કે મજૂરને રુખી-સુકી રોટલી ખાઈને જે સુખ - શાંતિની ઊંઘ આવે છે તે શારીરિક કામ અથવા મહેનતથી દૂર ભાગવાવાળાને નથી આવતી.

કાર્ય જીવન છે. કામચોરી વિકાસનો અંત છે. કાર્ય એ જીવન વિકાસ માટેનું માત્ર એક સાધન જ નહીં. પણ, જીવન બનાવવા માટેનો પ્રયોગ છે. કાર્યથી જ વ્યક્તિ અને સમાજ બંનેને અવશ્ય લાભ થાય છે.

કાર્ય સંબંધી કેટલાક વિચારકો દ્વારા વ્યક્ત કરેલા મહત્વપૂર્ણ કથન નીચે મુજબ છે.

- (1) "I believe in work, hard work and long hours of work, men do not break down from over work, but from worry and dissipation" - Charles. E. Hughe
“હું કાર્ય, કઠિન કાર્ય અને કાર્યના વધુ સમયમાં માનું છું, માણસ વધુ કામથી નહિ, પણ કામની ચિંતા અને હતાશાથી ટૂટે છે.”- ચાર્લ્સ ઈ. હ્યુજ
- (2) "Work keeps at bay three great evils - boredom, vice and need" - Voltaire
“કામ આપણને ત્રણ દુશ્મનોથી દૂર રાખે છે. કંટાળો, નિંદા અને જરૂરિયાત.”
- (3) "The beauty of the work depends upon the way, we meet it" - Anonymous
“કાર્યની સુંદરતા તેના પર આધારિત છે કે આપણે તે કેવી રીતે કરીએ છીએ” - અજ્ઞાત

- (4) “Work is not only a way to make a living it is the way to make a life”
 “કાર્ય જીવન વિકાસનું એક માત્ર સાધન જ નથી, જીવન બનાવવાનો એક પ્રયોગ પણ છે.”
 - અજ્ઞાત
- (5) “It is the biggest mistake to think that you are working for some one else”- Noshua cavalier
 “આ વિચારવું એ સૌથી મોટી ભૂલ છે કે જે કામ તમે કરી રહ્યા છો તે કોઈ બીજા માટે છે”
 - નોશ્યુ કેવેલિયર.

કાર્યાનુભવ સંકલ્પના

શિક્ષણના ચોક્કસ હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને સમાજ ઉપયોગી ઉત્પાદન વિષયની નક્કર પ્રવૃત્તિ એટલે કાર્યાનુભવ.

કોઠારીપંચના મત અનુસાર કાર્યાનુભવ એટલે....

- ઉત્પાદકીય પ્રવૃત્તિમાં વિદ્યાર્થીની સામેલગીરી.
- ઉત્પાદક સ્થળોમાં શાળા, ઘર, કારખાનું કે ખેતર હોઈ શકે.

કાર્યાનુભવ એટલે સમાજને ઉપયોગી માલ સામાન કે સેવાઓમાં પરિણમતો અને અધ્યયન પ્રક્રિયામાં અવિભાજ્ય અંગ સમો હેતુલક્ષી અને સાર્થક શારીરિક શ્રમ.

— (સ્વ-અધ્યયન વાચન સામગ્રી તાલીમ મોડ્યુલ, 1996)

ટૂંકમાં,

કાર્ય અને શિક્ષણનો સંબંધ સ્થાપિત કરતો અનુભવ અને કાર્ય દ્વારા પ્રત્યક્ષ રીતે મેળવાતું ચિરસ્થાયી જ્ઞાન એટલે કાર્યાનુભવ.

અહીં કાર્યશિક્ષણનો હેતુ પ્રાથમિક શાળામાં થતી પ્રવૃત્તિઓના માધ્યમથી બાળકોમાં શારીરિક અને માનસિક શ્રમ પ્રત્યેની સૂઝ દૂર થાય, શાળા અને ઘરના કામોમાં બાળકોની સામેલગીરી વધે, બાળકોમાં કામની જવાબદારી ઉપાડવાની ટેવ વિકસે, બાળકની વ્યક્તિ મુજબ સમાજ ઉપયોગી ઉત્પાદક સ્થળો જેવા કે શાળા, ઘર, કારખાનું તથા ખાનગી અને જાહેર સંસ્થાઓમાં ચાલતા પ્રત્યક્ષ કાર્ય દ્વારા જ્ઞાનનું અનુસંધાન થાય અને સહિયારા પ્રયત્નો કરીને કાર્ય શિક્ષણ દ્વારા બાળકો જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તે છે.

કાર્યાનુભવના હેતુઓ

કાર્યાનુભવ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં માનસિક અને શારીરિક વિકાસ સાથે તેમનામાં નિર્ણાયક શક્તિ, સર્જનાત્મકતા, સમૂહ ભાવનાનો વિકાસ થાય તે જરૂરી છે. કાર્યાનુભવના હેતુઓ આ મુજબ છે.

૧. જ્ઞાનાત્મક

કાર્યાનુભવ વિદ્યાર્થીઓને નીચેના કાર્યોમાં ઉપયોગી થાય છે.

- નિયમિતતા, કાર્યવલણ, સુટેવ ઘડતર, સ્વચ્છતા, અવલોકન ક્ષમતા, મનોરંજન અને સામાજિક સેવાના સંબંધમાં પોતાની, પરિવાર તથા સમાજની જરૂરિયાતોને નક્કી કરવામાં મદદરૂપ થાય.
- સમાજમાં ઉત્પાદન કાર્યની પદ્ધતિઓથી માહિતગાર થાય.
- કાચા માલસામાનના સ્ત્રોતની જાણકારી મેળવે અને ઉત્પાદનમાં સાધનોની ઉપયોગિતા સમજે.
- વિવિધ પ્રકારના કાર્યો સંબંધીત હકીકતો અને વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણને સમજે.
- પ્રવૃત્તિ કાર્યનું આયોજન અને અમલીકરણની સમજ કેળવે.
- પ્રવૃત્તિ કાર્યોમાં બાળક પોતાની ભૂમિકા સમજે.
- નૂતન ટેકનોલોજીના ઉપયોગ દ્વારા પ્રવૃત્તિ કાર્યની વિવિધ પદ્ધતિઓનો વિકાસ.

૨. મનોવૈજ્ઞાનિક

- પ્રવૃત્તિ કાર્યોમાં સાધન-સામગ્રીની પસંદગી, તેની પ્રાપ્તિ અને ઉપયોગ માટેના કૌશલ્યોનો વિકાસ.
- પ્રવૃત્તિ કાર્ય દ્વારા સામાજિક સમસ્યાના ઉકેલના કૌશલ્યનો વિકાસ.
- મહત્તમ ઉત્પાદન ક્ષમતા માટેના કૌશલ્યનો વિકાસ.
- નૂતન પ્રવિધિઓ અને સામગ્રીની ઉપયોગિતા માટે સર્જનાત્મક શક્તિનો ઉપયોગ કરે.

૩. સામાજિક

- શ્રમિકો પ્રત્યે સન્માનની ભાવનાનો વિકાસ
- સામાજિક મૂલ્યો જેવા કે મદદ કરવી, સમૂહકાર્ય, ઉત્સાહ, ઉદારતા વગેરેને આત્મસાત કરે.
- પ્રવૃત્તિ કાર્ય દ્વારા નૈતિક મૂલ્યો જેવા કે નિયમિતતા, સમયબદ્ધતા, ઈમાનદારી, સમર્પણ વગેરેનો વિકાસ.
- પ્રવૃત્તિ કાર્ય દ્વારા તેનામાં આત્મસન્માનનો વિકાસ.
- સમાજ પ્રત્યે બાળક જાગૃત બને અને જવાબદારી વહન કરવાના સામર્થ્યનો વિકાસ થાય.

કાર્યાનુભવના કક્ષાવાર હેતુઓ

૧. પ્રાથમિક સ્તર (I થી V)
૨. ઉચ્ચતર પ્રાથમિક સ્તર (VI થી VIII)

૧. પ્રાથમિક સ્તર (I થી V)

શિક્ષણના પ્રાથમિક સ્તર પર કાર્યાનુભવના હેતુ શિક્ષણના સામાન્ય હેતુથી સંપૂર્ણ સંલગ્ન છે. ફક્ત પુસ્તકીયા શિક્ષણમાં વ્યસ્ત રહેવા કરતાં શાળા, ઘર અથવા સમાજમાં ચાલતી અસંખ્ય પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેવાથી બાળકને સૌથી વિશેષ આનંદ આવે છે. કાર્યાનુભવ દ્વારા બાળકમાં સ્વાસ્થ્ય અને પર્યાવરણની જાળવણી પર સૌથી વધુ ભાર આપવો જોઈએ.

શિક્ષણમાં પ્રાથમિક સ્તરે બાળકો સેવાભાવી સંસ્થાઓનું અવલોકન કરીને પ્રવૃત્તિ કાર્યમાં સહભાગી થઈને શ્રમકાર્ય પ્રત્યે જાગૃત થાય.

આ ઉપરાંત સમૂહ કાર્ય દ્વારા તેમનામાં વ્યાવહારિક મૂલ્યો, શ્રમનું મહત્ત્વ, શારીરિક શ્રમ કરતાં લોકો પ્રત્યે આદરભાવ, સમૂહકાર્ય, નિયમિતતા, ઈમાનદારી, રચનાત્મક કાર્ય વગેરે સદ્ગુણોનો વિકાસ થાય.

૨. ઉચ્ચતર પ્રાથમિક સ્તર (VI થી VIII)

ઉચ્ચતર પ્રાથમિક સ્તરના બાળકોનો શારીરિક અને માનસિક વિકાસ થયેલો હોવાથી ઉચ્ચ પ્રકારના કૌશલ્યોની સાથે મહત્તમ શ્રમકાર્ય કરી શકે છે. તેના માટે હાથ, પગ, મગજ અને હૃદય સાથેના સમન્વયની જરૂર પડે છે. વિદ્યાર્થીઓને પ્રવૃત્તિ કાર્યમાં સક્રિય પણે ભાગ લેવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા જોઈએ. આ પ્રવૃત્તિ કાર્યો માનવીય જરૂરિયાતના ક્ષેત્ર આધારીત હોઈ, વિદ્યાર્થીઓને વ્યાવસાયિક ક્ષેત્રે માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત થઈ શકે.

— બાળકોમાં એવી ક્ષમતાનો વિકાસ થાય જેથી તેમનામાં રહેલા જ્ઞાન અને વિભિન્ન કાર્યોમાં સમાવિષ્ટ વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતોનો વિનિયોગ કરી શકે.

— બાળકોને સમસ્યા - નિરાકરણની પદ્ધતિઓ શીખવવી જોઈએ. જેથી તેમનામાં સાધનો તથા કાચા માલ સામાનની ઓળખ અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી તેનો ઉપયોગ કરી શકે તેવી ક્ષમતાનો વિકાસ થાય.

— ઉચ્ચતર પ્રાથમિક સ્તરે બાળકોમાં નિર્ધારીત લક્ષ્ય સુધી પહોંચવા માટે અવલોકન, સતત તથા ફેરફારો અને કાર્ય અભ્યાસનો સમાવેશ કરવો જોઈએ.

ઉપરાંત, બાળકમાં સામાજિક અને નૈતિક મૂલ્યોનો પણ વિકાસ થાય.

કાર્યાનુભવનો ઐતિહાસિક વારસો

ભારતીય શિક્ષણમાં કાર્યાનુભવના મુદ્દાની ઔપચારિક અને પૂર્ણ સ્પષ્ટતા તેમજ સમાવેશ સર્વપ્રથમ ડૉ. ડી. એસ. કોઠારી એજ્યુકેશન કમીશન (1964-66) ના રીપોર્ટમાં 1966 માં કરવામાં આવેલ હતો.

વાસ્તવમાં (આશરે 20,000 વર્ષ પહેલાં) જ્યારે માણસ ટોળામાં રહેવાની શરૂઆત કરી ત્યારે પથ્થરના હથિયારો બનાવી પ્રાણીઓને મારવાના કાર્યથી કાર્ય મહત્ત્વ તેઓએ જાણેલ હતું. આશ્રમોમાં શારીરિક શ્રમ, જાત-મહેનત, શૈક્ષણિક પ્રક્રિયાનું અવિભાજ્ય અંગ હતું. શ્રમને બૌદ્ધિક પ્રવૃત્તિમાં ગણવામાં આવતો, પરંતુ અંગ્રેજ શાસન આવતાં શિક્ષણની પ્રક્રિયામાં શરીરશ્રમનું સ્થાન ઘટ્યું. બુનિયાદી કેળવણી ક્રિયા દ્વારા શિક્ષણ (Learning by doing) ની સંકલ્પના 1937 માં ગાંધીજીએ આપણને આપી.

ડૉ. કોઠારી શિક્ષણ પંચે (1964-66) કાર્યાનુભવની સંકલ્પના રજૂ કરતાં કહ્યું છે કે, “શિક્ષણ, જીવન અને ઉત્પાદક પ્રવૃત્તિ સાથે સંલગ્ન હોવું જોઈએ.”

ડૉ. ઈશ્વરભાઈ પટેલ સમિતિના જણાવ્યા મુજબ “સમાજ ઉપયોગી ઉત્પાદક પ્રવૃત્તિ સાથે સંલગ્ન રહેવું જોઈએ”

ડૉ. ઈશ્વરભાઈ પટેલ સમિતિએ (Social useful productive Work) સમાજ ઉપયોગી ઉત્પાદક કાર્યની સમજ આપી. જેમાં સમાજને ઉપયોગી સેવાઓ કે માલ સામાનમાં પરિણમતો સાર્થક શારીરિક શ્રમ ગણાયો.

રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ (1986) NPE કલમ 8.14 માં નોંધ તરીકે કાર્યાનુભવ માટે પસંદ કરવામાં આવેલ વિષય હેતુપૂર્ણ, અર્થપૂર્ણ અને શારીરિક શ્રમને પૂરો પાડનાર હોય તે જોવામાં આવશે અને આ વિષય દ્વારા થતું ઉત્પાદન અથવા હાથ ધરાતી પ્રવૃત્તિઓ સમાજને માટે ઉપયોગી હોય તે શિક્ષણના તબક્કે જરૂરી ગણાશે.

એ સમયે સમાજ ઉપયોગી ઉત્પાદક કાર્યને (S.U.P.W) ને કાર્યાનુભવ તરીકે ઓળખ આપવામાં આવી. જેને કાર્ય શિક્ષણ પણ કહેવામાં આવે છે.

મનોવૈજ્ઞાનિક આધારશિલા

બાળકનો શારીરિક, માનસિક, સામાજિક, નૈતિક અને ઈન્દ્રિયોનો વિકાસ કાર્યાનુભવની શિક્ષણ પ્રક્રિયા સાથે જોડાયેલી બાબત છે.

શીખવા-શીખવવાની પ્રક્રિયામાં પ્રત્યક્ષ કાર્ય દ્વારા શિક્ષણની પ્રક્રિયા એ મુખ્ય છે. શીખવવાની પ્રક્રિયામાં બાળકને પ્રોત્સાહનની ખાસ જરૂર હોય છે. એ જ રીતે બાળકના વર્તનની હકારાત્મક બાબતો, રૂચિ, દૃષ્ટિકોણ, ક્ષમતાઓના આધારે બાળકને પ્રેરક માર્ગદર્શન આપવાની પણ એટલી જ આવશ્યકતા છે.

બાકર મહેંદી અને બી.બી ગુપ્તાના મતે “બાળકની મનોવૈજ્ઞાનિક અને સામાજિક આવશ્યકતાઓ”

૧. પોતાના મહત્વની આવશ્યકતા
૨. સલામતીની આવશ્યકતા
૩. લાગણીની આવશ્યકતા
૪. હુંફની આવશ્યકતા
૫. સ્વીકારની આવશ્યકતા
૬. જીજ્ઞાસા પૂર્તિની આવશ્યકતા
૭. આત્મસન્માનની આવશ્યકતા
૮. વિવિધતા અને પરિવર્તનની આવશ્યકતા

રમવું, જાણવું અને સર્જન કરવું એ બાળકની મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ હોય છે. કાર્યાનુભવની પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા તેના વિકાસની તકો પૂરી પાડવા માટે મોકળાશભર્યા વાતાવરણની જરૂર હોય છે. આવા વાતાવરણમાં બાળક નવું સર્જન વિવિધ અભિવ્યક્તિઓ અને પરસ્પર સંવાદ રસ-રૂચિપૂર્વક કરે છે.

સાચા નાગરિકના ઘડતર માટે બાળક પોતાના અધિકારો જાણે એટલું જ નહીં પણ અન્યોના અધિકાર માટે પણ જાગૃત બને અને પોતાની ફરજો પ્રત્યે સભાન બને એ ખાસ જરૂરી છે.

બાળકની ચાર ભૂમિકા

૧. અધ્યેતાના રૂપમાં બાળક - child as a learner
૨. વ્યક્તિના રૂપમાં બાળક - child as a person
૩. નાગરિકના રૂપમાં બાળક - child as a citizen
૪. કાર્યકરના રૂપમાં બાળક - child as a worker

બાળકમાં રહેલી આ ચારેય ભૂમિકાઓનો વિકાસ કાર્યાનુભવ દ્વારા કરવાનો છે. બાળકના જ્ઞાનમાં માત્ર વધારો કરવાના બદલે તેણે મેળવેલા જ્ઞાનને જીવન ઉપયોગી અને ઉત્પાદક બનાવવાનું છે.

કાર્યશિક્ષણ બાબતે સરવર મહમૂદના મતે ‘બાળક એક સક્રિય વ્યક્તિત્વ છે. તેનામાં મહાન શક્તિઓ રહેલી છે. તેની આ શક્તિઓને યોગ્ય દિશામાં વાળવામાં ન આવે તો તે નકારાત્મક વ્યવહાર કરવા લાગે છે. બાળકને જ્યારે કોઈ કાર્યાનુભવ કરવાની તક- અવસર સાંપડે છે, ત્યારે તે પ્રસન્નતા અનુભવે છે. તેના માટે શીખવું ખૂબ જ આનંદદાયી અને અર્થપૂર્ણ બની જાય છે.

દાર્શનિક આધારશિલા

કાર્યાનુભવ એ મહત્વપૂર્ણ ચિંતનની નિપજ છે. તેના દાર્શનિક આધાર નીચે મુજબ છે.

૧. વ્યવહારવાદ :

શિક્ષણને દોરવણી આપનાર જુદી જુદી તાત્વિક આધારશિલાઓ પૈકી મુખ્ય આધારશિલા 'વ્યવહારવાદ' છે.

આમાં જે પણ વસ્તુઓ, વિચાર, જ્ઞાન ક્રિયાઓ વગેરે જીવન ઉપયોગી હોય તેના પર ભાર મૂકવામાં આવે છે. કાર્યાનુભવમાં વર્તમાન જીવન ઉપયોગી પ્રાયોગિક કાર્ય, ઉત્પાદકકાર્ય અને સેવાઓ પૂરી પાડવાની વાત છે.

આના થકી કાર્યાનુભવમાં વિદ્યાર્થીઓને જીવનમાં હસ્તકલા, ઉત્પાદન, સેવા વગેરેનો વ્યવહારિક અનુભવ, પ્રશિક્ષણ, મૂલ્ય અને જીવનદર્શન પ્રાપ્ત થાય છે.

૨. સામાજિક વિકાસવાદ :

કાર્યાનુભવમાં સામાજિક વિકાસનું દર્શન થાય છે. બાળકો સમૂહમાં લોકશાહીપૂર્ણ વાતાવરણમાં પ્રાયોગિક કાર્ય કરે છે.

૩. પુર્નનિર્માણવાદ :

સમાજની પ્રગતિનો આધાર પુર્નનિર્માણ છે. કાર્યાનુભવમાં જરૂર મુજબ નવિન હસ્તકલાઓ અને ક્રિયાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. (ઉ.દા : તરીકે કાંતણકામ થી કોમ્પ્યુટર)

૪. સમાજવાદ :

ભારતીય સંવિધાનમાં સમાજવાદને મુખ્ય આધાર મળેલ છે. શિક્ષણને સમાજવાદના રસ્તે ચાલવું જ પડે. કાર્યાનુભવનો આધાર સમાજવાદ છે. એમાં શોષણ નથી, પણ સમાન તકો પડેલી છે. કાર્યાનુભવમાં કરવાનું કાર્ય મૂડીવાદી ભાવનાઓથી નથી કરવાનું, પણ તેને સમાજવાદની ભાવનાઓથી ભરવાનું છે.

૫. વિદ્યાર્થીકેન્દ્રી અભિગમ :

કાર્યાનુભવ મૂળે વિદ્યાર્થીકેન્દ્રી છે. બાળકોનું હિત થાય તથા જીવનમાં આવનાર સમસ્યાઓને હલ કરવામાં મદદરૂપ થાય તેવો કાર્યાનુભવ ગોઠવવો જોઈએ.

શિક્ષકો વિદ્યાર્થીઓને અંતઃ સ્ફુરણાથી, સહકારથી અને સ્વપ્રયાસથી કાર્ય કરવા દે. એમાં શિક્ષક મિત્ર, માર્ગદર્શક અને પ્રેરક બને અને આદેશાત્મક વર્તનને ટાળે આ કાર્યાનુભવનો મુખ્ય પાયો છે.

શ્રી ગિજુભાઈ બધેકાના જણાવ્યા મુજબ, 'બાળકને જાતે કામ કરવા દો'

જો વિદ્યાર્થીઓને આ પ્રકારનો કાર્યનો અનુભવ કરાવવામાં આવે તો સુંદર પરિણામ પ્રાપ્ત કરી શકાશે. શિક્ષકો ઉપરોક્ત દાર્શનિક આધારોને સમજી તેની ઉચ્ચ ભાવનાઓમાંથી પ્રેરણા લઈ કાર્ય કરશે તો વિદ્યાર્થીઓ માટે 21 મી સદી એક વીસમી નહીં પરંતુ સાચા અર્થમાં જ્ઞાન અને તેના વ્યાવહાર ઉપયોગ માટેની 21 મી સદી બની રહેશે.

કાર્યાનુભવનું મૂલ્યાંકન

શિક્ષણનો હેતુ બાળક અને વ્યક્તિના શરીર, મન અને આત્મામાં જે સર્વોત્તમ છે તેની ખીલવણી કરવાની છે. હાલની પરીક્ષા પદ્ધતિથી વિદ્યાર્થીઓના જ્ઞાનની તપાસ કરવા સાથે એમના ગુણોનું પણ મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિમાં માત્ર શિક્ષણ સંબંધી યોગ્યતાઓનું જ મૂલ્યાંકન થાય છે. વર્તમાન મૂલ્યાંકન- પરીક્ષા યોગ્ય અને પૂર્ણ નહીં હોવાનો પ્રબળ મત પણ પ્રવર્તે છે. હાલની પરીક્ષા પ્રણાલીમાં માહિતીલક્ષી મૂલ્યાંકનને સ્થાન આપતું હોવાથી સાચું શૈક્ષણિક મૂલ્યાંકન થઈ શકતું નથી.

૧. કાર્યાનુભવના કાર્યોનું મૂલ્યાંકન :

શિક્ષક દ્વારા વિદ્યાર્થીએ કરેલ કાર્યનું પ્રમાણ અને પ્રગતિનો ઉલ્લેખ થવો જોઈએ. બાળકોના ગુણોના મૂલ્યાંકનની નોંધ શિક્ષકે રાખવી તથા બાળકોએ બનાવેલ નમૂનાઓ કે મૂર્તવસ્તુઓની આવક-જાવક વગેરેની નોંધ રાખવી જોઈએ.

૨. સામાજિક અને સમૂહકાર્યોનું મૂલ્યાંકન :

શાળાના દૈનિકકાર્યો જેવાં કે શાળાસફાઈ, બગીચાની સંભાળ વગેરેની વહેંચણી માટે ટૂંકડી નિર્માણ વગેરેની શિક્ષકે સમયાંતરે સંભાળ લેવી તથા માર્ગદર્શન પૂરું પાડવું. શિક્ષકે સ્વયં પણ આવા કાર્યોમાં પોતાની જાતને સામેલ કરી બાળકોને પ્રેરણા આપવી.

૩. વિદ્યાર્થીઓની પ્રગતિની નોંધોનું મૂલ્યાંકન :

વિદ્યાર્થીઓએ કાર્યાનુભવ અંતર્ગત કરેલ કાર્યોની પોતાની નોંધપોથી (દૈનિક નોંધપોથી) માં કરેલ નોંધોની શિક્ષકે ચકાસણી કરવી. આ ઉપરાંત નમૂના મુજબના પ્રગતિપત્રોમાં વિદ્યાર્થીઓનું જુદા જુદા પરિમાણોના આધારે મૂલ્યાંકન કરવું.

૪. વિદ્યાર્થીઓના વ્યક્તિત્વનું મૂલ્યાંકન :

બાળકના વ્યક્તિત્વનો પૂર્ણ વિકાસ થાય એ માટે તેના સ્વાસ્થ્ય, સ્વચ્છતા, રમતગમત, દયાભાવ, શિક્ષકો પ્રત્યે આદરભાવ, સત્યપ્રિયતા, તેનું શાળામાં સ્થાન તથા વાલીનો તેના માટેનો અભિપ્રાય વગેરે ગુણો ધ્યાનમાં રાખી શિક્ષકે પૂર્ણ જાગૃત અવસ્થામાં તેનું મૂલ્યાંકન કરવું અને જરૂર જણાયે ઉપચારાત્મક કાર્ય કરવું.

પ. N. C. E. R. T અનુસાર કાર્યાનુભવ મૂલ્યાંકનના મહત્વના ઘટકો -

વિદ્યાર્થીઓના ક્રિયાત્મક પાસાના મૂલ્યાંકન માટે એમની ટેવો, વ્યવહાર તથા દૃષ્ટિકોણના વિકાસ પર વધુ ધ્યાન આપવું. આ માટે વાસ્તવિક કાર્યને મહત્વનું ગણવું.

- (A) કામની નિષ્ઠા
- (B) શ્રમ પ્રત્યે આદર
- (C) રસ
- (D) શિસ્ત
- (E) સહકાર
- (F) સમાજસેવા(G)સંગઠન(H)

કાર્યપૂર્ણતા

શિક્ષકે ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને મૂલ્યાંકન કરવું.

મૂલ્યાંકન નોંધપત્રક

પ્રવૃત્તિનું નામ	પ્રવૃત્તિ કાર્યની તારીખ	પ્રવૃત્તિમાં વિદ્યાર્થીએ કરેલ કામગીરીની નોંધ	પ્રવૃત્તિની ઉપયોગિતા (શૈક્ષણિક/અન્ય)	પ્રવૃત્તિમાં ઉપયોગમાં લીધેલ સાધન સામગ્રી	અંદાજીત ખર્ચ	ફલ શ્રુતિ (આર્થિક, કૌશલ્ય ઘડતર કે અન્ય)
1	2	3	4	5	6	7

કાર્યશાળા

કાર્યશાળા એટલે....

સ્થાનિક પરિસ્થિતિ અને જરૂરિયાત અનુસાર કાર્યશિક્ષણની પ્રવૃત્તિઓનું સૈદ્ધાંતિક અને પ્રાયોગિક રીતે વ્યવહારું અમલીકરણ કરીને શિક્ષણ પ્રક્રિયાનું આયોજન કરી શકાય તેવી જગ્યા / સ્થળ જ્યાં

- બાળકોને પ્રવૃત્તિકાર્ય માટેની ભરપૂર તકો પૂરી પાડવામાં આવતી હોય.
- બાળક / શિક્ષક / સમાજ સૌ સાથે મળીને પ્રવૃત્તિ દ્વારા અનુભવજન્ય કાર્યો કરે.

કાર્યશાળા શા માટે ?

૧. પ્રાથમિક શાળાની વ્યવસ્થામાં કાર્યનું મહત્ત્વ સ્વીકારવું.
૨. કાર્યની ક્રિયા પ્રકૃતિ, શીખનાર અને જરૂરીયાત સાથે સંબંધિત હોય.
૩. કાર્યશાળાની પ્રવૃત્તિઓ માટે સુચારૂ આયોજન અને ધોરણવાર કાર્યક્રમ હોવો જોઈએ.
૪. કાર્યશાળાની પ્રવૃત્તિઓ થકી ઉત્પાદન સ્વરૂપે કોઈ વસ્તુ અથવા સેવા નિપજવી જોઈએ.
૫. કાર્યશાળાની પ્રવૃત્તિઓ થકી વિદ્યાર્થીઓની કૌશલ્ય ક્ષમતામાં વધારો થવો જોઈએ.
૬. ભવિષ્યમાં સમાજ માટે ઉપયોગી સાબિત થાય, તેવી પ્રવૃત્તિઓની પસંદગી કરવી.
૭. કાર્યશાળાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ શિક્ષણને વધુને વધુ પ્રયોગશીલ તથા વ્યાવહારું બનાવવાનો છે.
૮. કાર્યશાળાની પ્રવૃત્તિઓને વિદ્યાર્થી, પરિવાર અને સમુદાયની જરૂરીયાત સાથે સાંકળવાનો પ્રયત્ન કરવો.
૯. કાર્યશાળા દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને સ્થાનિક વિસ્તારની જરૂરીયાત મુજબ પ્રવૃત્તિ દ્વારા શિક્ષણ આપવું.
૧૦. કાર્યશાળા દ્વારા સ્વાસ્થ્ય, મનોરંજન, સામાજિક સેવા અને જરૂરીયાત સંબંધી પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન અને અમલીકરણ કરવાનું છે.
૧૧. કાર્યશાળા દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતોનું કાર્યવલણ, નિયમિતતા, સુટેવોનું ઘડતર, અમલીકરણ થાય તેવી પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરવું.

કાર્યશાળામાં શિક્ષકની ભૂમિકા

૧. શિક્ષક પૂરતો સમય આપી શકે સાથે કર્મઠ હોય. જેની અસર સમગ્ર વાતાવરણ અને બાળકો ઉપર પડે.
૨. શિક્ષક એક માર્ગદર્શક અને કાર્યશીલ હોય.

૩. પ્રવૃત્તિ ઓછા ખર્ચે અને ઝડપથી થાય તેવા પ્રયત્નો કરે જેથી શાળાના નાણાં અને સમયનો બચાવ થાય.
૪. પ્રવૃત્તિથી વિદ્યાર્થીઓને નુકસાન થાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી નહિ.
૫. વિદ્યાર્થીઓની માનસિક શક્તિ, વય કક્ષા, પર્યાવરણને અનુરૂપ પ્રવૃત્તિની પસંદગી કરવી.
૬. પ્રવૃત્તિનું શિક્ષક પ્રથમ નિદર્શન કરી બતાવશે પછી વિદ્યાર્થીઓ પ્રવૃત્તિ કાર્ય કરશે.
૭. પ્રવૃત્તિમાં જોડાયેલ બાળકો પ્રત્યે સહકાર અને પરસ્પર પ્રેમનું વાતાવરણ ઉભું કરશે.
૮. પ્રવૃત્તિ કાર્ય પ્રત્યે બાળકો તથા શિક્ષકનો હકારાત્મક દૃષ્ટિકોણ વિકસે તે જરૂરી છે.

ઈચ્છાશક્તિ એક સંકલ્પ બને તો

૧. શિક્ષક / વિદ્યાર્થી / સમાજની પ્રબળ ઈચ્છાશક્તિ હોવી જરૂરી છે. કારણ કે તે કાર્ય વેગમાન બનાવવા અને કાર્ય કરવાના વિકલ્પો શોધી આપે છે.
૨. અથાગ પ્રયત્ન કરવા તરફ દોરે છે. તે કાર્ય અંગે સચોટ માર્ગદર્શન પૂરું પાડે છે.
૩. શ્રમ (માનસિક + શારીરિક) કાર્યાનુભવની પ્રથમ જરૂરીયાત છે.

ભૌતિક સુવિધાઓ

૧. વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા / જૂથ પ્રમાણે કાર્યશાળા
૨. રૂમ / શેડ / ખુલ્લીજગ્યા / મેદાન / ખેતર
૩. જગ્યાની મોકળાશ અને હવા ઉજાશ
૪. વિજળી / પાણી / ઓજારો (Tool Kit)

કાર્યશાળાની રચના

૧. ૨૦ x ૨૦ ચો. ફૂટની વિશાળ જગ્યા
૨. સ્વચ્છ ભોંયતળિયું તથા યોગ્ય બેઠક વ્યવસ્થા.
૩. સાધન સામગ્રીની ગોઠવણી / જાળવણી માટે જરૂરી કબાટ તથા ઘોડાઓ
૪. પ્રવૃત્તિ કાર્ય માટે વિભાગોની ગોઠવણી.
૫. હેલ્થ કોર્નર માટેની સુવિધા.

૬. પૂરતી દવાઓ સાથે ફસ્ટ એઈડ બોક્સ. (પ્રાથમિક સારવાર પેટી)
૭. રામદુકાન ઉભી કરવા માટે, શાળામાં યોગ્ય જગ્યા.
૮. પ્રશ્નપેટી માટેની વ્યવસ્થા. (સમસ્યા ઉકેલ માટે)
૯. કોમ્પ્યુટર લેબ, વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળા અલાયદી બનાવવી.

જમીનની જરૂરીયાત શા માટે ?

૧. ઔષધબાગ, વૃક્ષારોપણ માટે, બાગબાની, લોન ઉગાડવા માટે.
૨. કોમ્પોસ્ટ ખાતરના ખાડા.
૩. શોષ ખાડો.
૪. સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિ માટે સ્ટેજ વ્યવસ્થા.
૫. યોગાસાન પ્રવૃત્તિ.
૬. ક્રિયન ગાર્ડન.
૭. વિવિધ પ્રકારના પ્રદર્શન યોજવા.

પાણીની વ્યવસ્થા

૧. પાઈપ લાઈનની વ્યવસ્થા.
૨. પાણી પહોંચાડવા માટે અલગ પાઈપની વ્યવસ્થા.
૩. પાણીનો સંગ્રહ કરતો ટાંકો.
૪. પ્રવૃત્તિ પૂર્ણ થયે બાળકોના હાથ-પગની સફાઈ માટે સ્વચ્છતા સંકુલની વ્યવસ્થા.

વર્ગખંડમાં કરાવવાની પ્રવૃત્તિ માટેની સામગ્રી

૧. કાગળ

૨. કાતર

૩. ગુંદર

૪. સ્કેચ પેન

૫. કલર

૬. હાર્ડ બોર્ડ

૭. ટીલડી, બટન, મણકા

૮. રંગોલીના રંગ

- પ્રવૃત્તિ માટે જરૂરી અન્ય સામગ્રી

કાર્યાનુભવની પ્રવૃત્તિઓ કરાવવા માટેના જરૂરી ઓજારો : (Tool kit)

૧. ત્રિકમ

૨. પાવડો

૩. કોદાળી

૪. દાતરડા

૫. સાવરણા

૬. છરી

૭. કાતર

૮. ડોલ

૯. ટોકર

૧૦. લોન કટીંગ મશીન

૧૧. મહેંદી કાપવાની કાતર

૧૨. કાર્ડ બોર્ડ કટર

૧૩. હથોડી

૧૪. પક્કડ

૧૫. કરવત

૧૬. સ્ક્રૂ ડ્રાઈવર

૧૭. રંધો

લોહ સહકાર :

શ્રમદાન માટે સમયદાન જરૂરી છે.

- શ્રમદાન માટે નીચેના વિકલ્પો સહાયકારક છે.

૧. બાળકના વાલીનો સહકાર.
૨. S.M.C. સભ્યોનો સહકાર.
૩. યુવક મંડળ.
૪. સખી મંડળ.
૫. ગૃહ ઉદ્યોગ, સહકારી મંડળી, દૂધ મંડળી.
૬. વ્યાવસાયકારોનો સહકાર.

કાર્યાનુભવની પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન અને અમલીકરણ માટેનું ચિંતન

પ્રાથમિક શાળાની સમગ્ર શિક્ષણ પ્રક્રિયામાં કાર્યાનુભવની પ્રવૃત્તિઓ બાળકો સરળતાથી તથા આનંદપૂર્વક કરી શકે તે માટે આવી પ્રવૃત્તિઓમાં અવલોકન હસ્તકલા, ઘરગથ્થું સામગ્રીનો ઉપયોગ તથા સામાજિક મૂલ્યોના ઘડતરને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ.

બાળકોની વયકક્ષા તથા સ્થાનિક પર્યાવરણને ધ્યાનમાં રાખીને કાર્યાનુભવની પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન અને અમલીકરણ કરવા માટે હેતુપૂર્વકના પ્રયત્નો કરવા જ રહ્યા. આપણે સૌ સાથે મળીને કાર્યાનુભવની પ્રવૃત્તિઓને સંબંધિત પ્રશ્નોના ઉત્તરો મેળવીએ.

૧. શાળાની ઘરની તથા ગામની સ્વચ્છતા અને સુંદરતા જાળવી રાખવા માટે આપણું યોગદાન શું હોઈ શકે ?
૨. પીવાના પાણીનો બચાવ થાય, સંગ્રહ થાય અને કરકસરપૂર્વકનો ઉપયોગ થાય તે માટે તમે કયા પ્રયત્નો હાથ ધરશો ?
૩. ઘર, બજાર, દુકાનો તથા ફેક્ટરી વગેરે સ્થળોએ તમે ગયા છો. ત્યાં તમને શું જોવા જાણવા મળ્યું ?
૪. રિબિન, મોજાં, કપડાં, રૂમાલ વગેરે ગંદા થાય ત્યારે તમે શું કરશો ?
૫. બાગબાનીનું જતન, વૃક્ષોને પાણી પીવડાવવું તથા નકામું ઘાસ કાઢવું વગેરે કામો કરવા તમને ગમે છે ? શા માટે ?
૬. શાકભાજીનું વાડોલીયું આપણા ઘરે જ બનાવ્યું હોય તો ?
૭. તમે ખેતરમાં જાઓ ત્યારે કયા કયા કામોમાં મદદરૂપ થાઓ છો ?
૮. કુંભાર, સુથાર, લુહાર, મોચી, દરજી તથા સોની વગેરે કારીગરોને મળવા માટે તમે ગયા છો ? ત્યાં તમને શું શું જોવા મળે છે ?
૯. પોસ્ટઓફિસ, બસ સ્ટેશન, રેલવે સ્ટેશન, એરપોર્ટ, દવાખાનું, ગ્રામપંચાયત તથા ધાર્મિક સ્થળો વગેરે જગ્યાએ તમે ગયા હશો. ત્યાં તમને શું જોવા જાણવા મળ્યું ?
૧૦. સાંસ્કૃતિક- મનોરંજક કાર્યક્રમો, તહેવારોની ઉજવણી, કઠપૂતળીઓનું પ્રદર્શન, લોકનૃત્ય, તથા સમૂહગાન વગેરે પ્રવૃત્તિઓમાં તમે સહભાગી થયા છો ? આવી પ્રવૃત્તિઓમાંથી ભાગ લેવાથી તમને શું શીખવા મળ્યું ?
૧૧. માટી, કાગળ, પૂંદું, વાંસ, પાંદડા તથા કાપડના ટૂકડા વગેરેનો ઉપયોગ કરીને કયા કયા નમૂનાઓ બનાવશો ? કેવી રીતે ?
૧૨. ચપ્પુ, સોય તથા કાતરનો શા માટે કાળજીપૂર્વક ઉપયોગ કરવો જોઈએ ?
૧૩. શાહી, રંગ તથા બ્રશનો ચોકસાઈપૂર્વક ઉપયોગ કરીને તમારે કાગળ ઉપર સુંદર ડિઝાઈન તૈયાર કરવાની થાય છે. કેવી રીતે ડિઝાઈન તૈયાર કરશો ?
૧૪. રસ્તાનું સમારકામ, વૃક્ષારોપણ તથા વૃદ્ધ-અશક્તોની સેવા વગેરે કામોમાં તમે સહભાગી થયા છો ? કેવી રીતે ?

૧૫. ઘર, શાળા તથા જાહેર સ્થળોની સારસંભાળ કેવી રીતે લેશો ?

૧૬. તમારું વજન - ઊંચાઈનું માપન કર્યું છે ? તમારું વજન - ઊંચાઈ જાણવા માટે તમે શું કરશો ?

૧૭. કાર્ડપેપર તથા પૂંઠાનો ઉપયોગ કરીને કયા કયા નમૂનાઓ બનાવી શકાય ? કેવી રીતે ?

૧૮. ચા-કોફી, શરબત તથા ઔષધિઓનો ઉકાળો-રસ બનાવતાં તમે જોયું હશે. તમે કેવી રીતે બનાવશો ?

૧૯. તહેવાર, લગ્ન તથા જન્મદિન વગેરેની ઉજવણીમાં ઘરની સજાવટ કેવી રીતે કરશો ?

વાર્ષિક આયોજન

સ્થાનિક પર્યાવરણને ધ્યાનમાં લઈ કાર્યાનુભવનું વાર્ષિક આયોજન ક્ષેત્રવાર નીચેના નમૂનામાં બનાવી અમલીકરણ કરવું.

ક્ષેત્ર :.....

ક્ષેત્રનું નામ.....

માસ	ધોરણ-૩	ધોરણ-૪	ધોરણ-૫	ધોરણ-૬	ધોરણ-૭	ધોરણ-૮
જૂન/ જુલાઈ						
ઓગસ્ટ/ સપ્ટેમ્બર						
ઓક્ટોબર/ નવેમ્બર						
ડિસેમ્બર/ જાન્યુઆરી						
ફેબ્રુઆરી/ માર્ચ						

કાર્યાનુભવનું ધોરણવાર વાર્ષિક આયોજન ધોરણ -

માસનું નામ	તાસની સંખ્યા	પ્રવૃત્તિનું નામ	જરૂરી સાધન સામગ્રી
૧	૨	૩	૪
જૂન			
જુલાઈ			
ઓગસ્ટ			
સપ્ટેમ્બર			
ઓક્ટોબર			
નવેમ્બર			
ડીસેમ્બર			
જાન્યુઆરી			
ફેબ્રુઆરી			
માર્ચ			

આવી રીતે શૈક્ષણિક વર્ષના દરેક માસનું સ્થાનિક પર્યાવરણને ધ્યાનમાં રાખી વાર્ષિક આયોજન કરવું.

કાર્યાનુભવની પ્રવૃત્તિઓ પસંદગીમાં ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો

૧. સહજ અને સરળતાથી કરી શકાય તેવી પ્રવૃત્તિઓની પસંદગી કરવી.
૨. પ્રવૃત્તિ આનંદદાયી અને નવિન વિચારો જન્માવે તેવી હોવી જોઈએ.
૩. પ્રવૃત્તિ કલ્પના શક્તિનો વિકાસ કરે તેવી હોવી જોઈએ.
૪. શિક્ષકો, વાલી, સમાજનો સહકાર / મદદ મળે તેવી પ્રવૃત્તિને અગ્રતાક્રમ આપવો.

૫. જૂથ / વ્યક્તિગત જવાબદારીનું પાલન થાય.
૬. અનુભૂતિ સાથે હસ્ત કૌશલ્ય ખીલે.
૭. પર્યાવરણનું અસ્તિત્વ અને ઉપયોગિતા સમજે.
૮. પ્રવૃત્તિમાં સ્થાનિક વિસ્તાર મુજબ સાધન-સામગ્રીનો યોગ્યત્તમ અને મહત્તમ ઉપયોગ કરવો.

કાર્યાનુભવ શિક્ષકે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો :

૧. વર્ગ શિક્ષકે પોતાની જાતને પરિશ્રમ / કાર્ય કરવા તૈયાર કરવી.
૨. વર્ગ ખંડમાં કાર્ય કરવા માટેનું સહજ વાતાવરણ ઊભું કરવું.
૩. બાળકોની ઈચ્છા, વયકક્ષા, પરિસ્થિતિનો તાગ મેળવી પ્રવૃત્તિ કરાવવી.
૪. સરળ રીતે પ્રાપ્ત થતા કુદરતી / કૃત્રિમ સ્ત્રોતનો ઉપયોગ કરી, કાર્યાનુભવની પ્રવૃત્તિઓનો સ્વીકાર અને સમાવેશ.
૫. વિદ્યાર્થી સહજ રીતે સ્વીકારે તેવી પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ કરવો.
૬. વિદ્યાર્થી / શિક્ષક / વાલી /સમાજ દ્વારા પ્રવૃત્તિનો સ્વીકાર અને પ્રોત્સાહન.
૭. પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે શિક્ષકનું હકારાત્મક વલણ હોય તે અપેક્ષિત છે.
૮. વિદ્યાર્થી દ્વારા થયેલ કાર્યનો શિક્ષકે સ્વીકાર કરવો.
૯. પ્રવૃત્તિ દ્વારા નિર્માણ થયેલ નમૂનાનું વર્ગખંડ અથવા શાળામાં યોગ્ય જગ્યાએ સાચવણી અને તેનું નિદર્શન થાય તે જરૂરી છે.

કાર્યાનુભવની નિષ્ફળતાનું વિતરણ અને વેચાણ વ્યવસ્થા

કાર્યાનુભવ દ્વારા ઉત્પાદિત વસ્તુઓને સમાજ સુધી પહોંચાડવામાં અથવા યોગ્ય ઉપયોગ કરવામાં શાળા પરિવાર ક્યાંક ઊણો ઉતર્યો છે. પૂર્ણ રસ, ખંત, કૃતુહલ અને મહેનતથી બનાવેલ પોતાની કલાકૃતિ ઉપયોગ વગર સ્ટોરરૂમમાં ધૂળખાતી પડેલી જોઈ ક્યો બાળક હતાશ ન થાય ?

શાળાઓમાં કાર્યાનુભવ દ્વારા ઉત્પાદિત વસ્તુઓનો સમાજમાં યોગ્ય ઉપયોગ થાય તો જ તેનો સાચો હેતુ સરે. મોટેભાગે આવાં ઉત્પાદનો જે તે શાળા તથા સમાજ દ્વારા સ્વીકૃત બની ઉપયોગી થાય. તે ઉપરાંત તેની યોગ્ય વેચાણવ્યવસ્થા ગોઠવાય તો તેનું સર્જન કરનાર બાળકો તથા શિક્ષકો પ્રોત્સાહિત થઈ શકે.

કાર્યાનુભવ દ્વારા ઉત્પાદિત વસ્તુઓની યોગ્ય વિતરણ-વેચાણ વ્યવસ્થા થાય તેના કાર્યોનું સમાજમાં પ્રયોજન થાય એવી કંઈક નક્કર વ્યવસ્થા ગોઠવવાની તાતી જરૂર છે. વળી આ ઉત્પાદનોની ગુણવત્તા અન્ય ઉત્પાદનોની સરખામણીમાં ઉતરતી કક્ષાની ન હોય તો તેની માંગ રહે. શિક્ષકોએ આ માટે જાગૃત રહી પૂર્ણ નિષ્ઠાથી કાર્ય કરાવવું.

આ ઉત્પાદનોની વિતરણ તથા વેચાણવ્યવસ્થા નીચે મુજબ ગોઠવી શકાય.

- (A) શાળામાં બાળકો સ્વયં ખરીદદાર બને. દા.ત રામદુકાન
- (B) ગામની સેવા સહકારી મંડળી દ્વારા.
- (C) ગ્રામહાટ, મેળા, જાહેર સેવાકીય કાર્યક્રમોમાં.
- (D) વિજ્ઞાનમેળા, રમતોત્સવ જેવા કાર્યક્રમોમાં.
- (E) બી.આર.સી કક્ષાએ વિતરણ-વેચાણ હાટ.
- (F) શ્રીમકો, ખાદી ગ્રામોદ્યોગબોર્ડ, ગુજરાત ગ્રામ ટેકનોલોજી સંસ્થા જેવી સંસ્થાઓ દ્વારા.
- (G) ધાર્મિક ઉત્સવોમાં.
- (H) સામાજિક-મેળાવડા પ્રસંગોમાં.

ભાષાઓ
(ગુજરાતી હિન્દી અંગ્રેજી સંસ્કૃત)
વૃક્ષારોપણ અહેવાલ લેખન

સામાજિક વિજ્ઞાન
વૃક્ષો અને વરસાદ

ગણિત
વૃક્ષોના પાંદડાઓની
સંખ્યા

વિજ્ઞાન
વનસ્પતિ જગત

પ્રવૃત્તિ એક અનુબંધ અનેક

કાર્યાનુભવનો અન્ય વિષયો સાથેનો અનુબંધ :

દરેક વિષય અન્ય વિષયો સાથે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે સંકળાયેલા જ હોય છે. તેવી જ રીતે કાર્યાનુભવનો પણ શિક્ષણના અન્ય સાક્ષરી વિષયો સાથે સહજ સંબંધ ધરાવે છે. જે બાળકના સર્વાંગીક વિકાસમાં મહત્વનો સાબિત થાય છે.

કાર્યાનુભવનો અન્ય વિષયો સાથે સંબંધ આ મુજબ છે.

૧. સંગીત

કાર્યાનુભવ દ્વારા બાળકો સંગીતને માણી શકે છે. તેનો અભ્યાસ પણ કરી શકે છે.

- વૃક્ષનાં પાંદડાઓમાંથી પ્રગટ થતો ધ્વનિ (પર્ણ મર્મર)
- પક્ષીઓનો કલરવ

૨. વિજ્ઞાન

કાર્યાનુભવની પ્રક્રિયાઓ દ્વારા બાળકોમાં અવલોકન શક્તિ, વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણનો વિકાસ થાય છે. જે વિજ્ઞાન શિક્ષણને સીધો સ્પર્શ કરે છે.

- વૃદ્ધિ અને વિકાસ

૩. ગણિત

કાર્યાનુભવ દ્વારા બાળકોને રમત-ગમત સાથે ગણિતના વિવિધ પાસાંઓ જેવા કે, ક્ષેત્રફળ, ઘનફળ, ગણન, ભૌમિતિક આકાર વગેરે શીખવી શકાય.

- વૃક્ષ વાવવા માટે ખાડો ખોદવો. (૧ ઘન ફૂટ માટી)

૪. હિન્દી અને ગુજરાતી

કાર્યાનુભવની પ્રવૃત્તિ બાળકોને ભાષાશિક્ષણના અનુભવ પૂરા પાડે છે. જેનો ઉપયોગ નિબંધ લેખન, અહેવાલ લેખન દ્વારા ભાષાશિક્ષણ થઈ શકે.

- પેંડ કા મહત્ત્વ
- અહેવાલ લેખન

૫. અંગ્રેજી

બાળકોને ગમત સાથે જ્ઞાનના સૂત્રને કાર્યાનુભવ દ્વારા સિધ્ધ કરી શકાય છે.

- Tree Plantation rhyme

- મહેદીનું વાવેતર કરીને wel come લખવું.

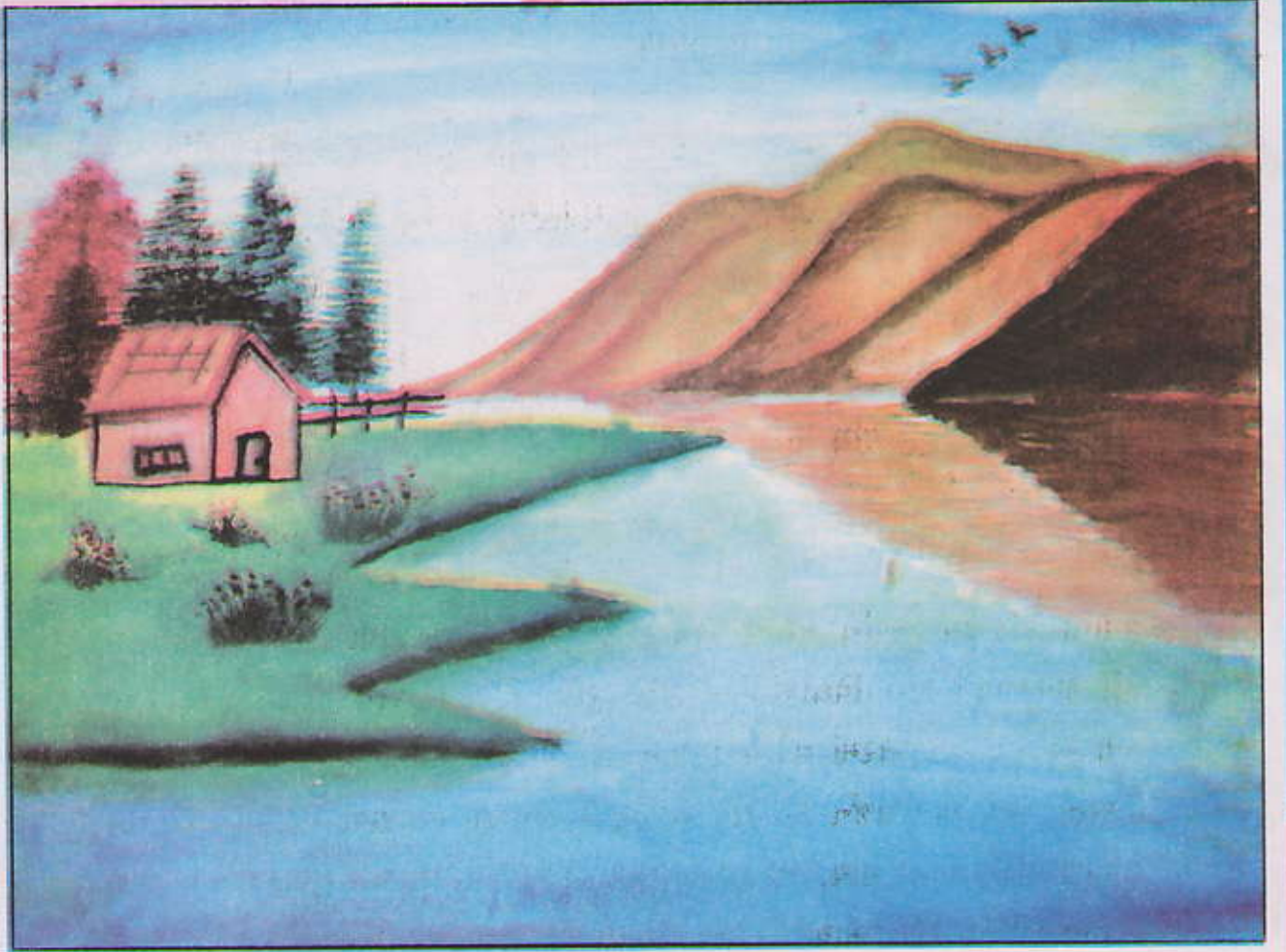
૬. શારીરિક શિક્ષણ

કાર્યાનુભવ અને શારીરિક શિક્ષણ એક સિક્કાની બે બાજુ છે. બાળકમાં શારીરિક અને માનસિક અવસ્થાનું ઘડતર કરે છે.

૭. ચિત્ર

ચિત્ર શિક્ષણ અને કાર્યાનુભવ એકબીજાનાં પૂરક છે. ચિત્ર શિક્ષણ કલ્પના શક્તિનો વિકાસ કરે છે. તો કાર્યાનુભવ ક્રિયાત્મક શક્તિનો વિકાસ કરે છે.

- કુદરતી દૃશ્ય

૮. સામાજિક વિજ્ઞાન

સામાજિક શિક્ષણ બાળકોમાં વિવિધ ગુણો તથા પરિસ્થિતિથી માહિતગાર કરે છે. પરંતુ તેને ખીલવવાનું કાર્ય કાર્યાનુભવ પૂરું પાડે છે. જેમ કે..

- ઈતિહાસ

- બોધિ વૃક્ષ — બૌદ્ધિક જ્ઞાન — ગૌતમ બુદ્ધ

- નાગરિક શાસ્ત્ર

સમૂહમાં વૃક્ષારોપણ દ્વારા સમૂહ ભાવના અને સહયોગ

- ભૂગોળ

- ભૌતિક પર્યાવરણની ઓળખ.

- ભૌગોલિક પરિસ્થિતિની સમજ.

૯. સંસ્કૃત

સમગ્ર સંસ્કૃતિ સાથે અરણ્ય સંસ્કૃતિ સાથે સંબંધીત છે. જેમાં કાર્ય શિક્ષણની ભરપૂર તકો રહેલી છે.

વટસ્ય પત્રસ્ય પુટે શયાનં ।

બાલંમુકુંદમ્ મનસા સ્મરામિ ॥

કાર્યાનુભવમાં હસ્તકલા

શીખવવાની પ્રક્રિયામાં કાર્યને મહત્વ અપાયું છે અને કરેલ કાર્યથી કોઈ વસ્તુનું નિર્માણ થવું જોઈએ. અહીં કાર્યાનુભવ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં પડેલ રુચિ, યોગ્યતા અને આવશ્યકતાને બહાર કાઢી તેમની કુશળતા અને જ્ઞાનના સ્તરમાં વધારો કરવાનો છે. તેમનામાં પડેલ આવડત અને સર્જનશીલતાના ગુણથી કાર્ય કરતાં કરતાં અર્થોપાર્જન કરી શકે એ હેતુથી હસ્તકલા વિકસાવી શકાય છે. વાતાવરણજન્ય પ્રવૃત્તિમય કેળવણીમાં બાળકનાં હાથ, બુદ્ધિ અને હૃદય એ ત્રણેયનો વિકાસ થાય છે. તે સમયે વ્યક્તિ સ્વાનુભવથી જ્ઞાનપ્રાપ્તિની સાથે સાથે કૌટુંબિક મુશ્કેલી નિવારણ માટે પ્રયોગ, મહાવરો, કારીગરીના ઉપયોગથી નવું નવું સર્જન કરીને હસ્તકલાનો વિકાસ કરી શકે છે. હસ્તકલા દ્વારા શાળા કક્ષાએ કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ યોજી શકાય. જે આ મુજબ છે.

પ્રવૃત્તિનું નામ

જૂની પેન્ટના ટુકડામાંથી પગલુંછણિયું	સ્પ્રે વર્ક
ધૂપસળી બનાવવી	કાગળના માવામાંથી વસ્તુનિર્માણ
પતરાળા બનાવવા	ગ્રીટીંગ કાર્ડ બનાવવા
વાંસની સળીમાંથી નાની સૂંડલી બનાવવી	પરબીડિયા બનાવવા
કાપડના ટુકડામાંથી ખાટલાની દોરી બનાવવી	કાગળની થેલી બનાવવી
સાવરણી બનાવવી	ખોખા બનાવવા
મહેંદી મૂકવી	નર્સરી નિર્માણ
ભરત ગૂંથણ કરવું	આમળાનો મુખવાસ બનાવવો.
પેચ વર્ક કરવું	કેરીની ગોટલીનો મુખવાસ
બાટીક વર્ક	મીણબત્તી બનાવવી
કોલાઝ વર્ક	ચોક બનાવવો
ઝાડું બનાવવું	વેસ્ટમાંથી બેસ્ટ કરવું
બુક બાઈન્ડીંગ કરવું	દંતમંજન બનાવવું
ઓરીગામી પ્રવૃત્તિ	સ્ટોન બ્લોક મેકીંગ
સ્કીન પ્રિન્ટીંગ	
ઓઈલ પેઈન્ટીંગ	

પ્રવૃત્તિ - ૧ બુક બાઈન્ડીંગ કરવું

સાધન સામગ્રી -

બે જાડા પૂંઠા, રંગીન ડિઝાઈન વાળો કાગળ અથવા ડિઝાઈનવાળું કપડું, લાહી, વાદળી રંગનું કાપડ (જે પૂંઠા ઉપર લગાવવામાં આવે છે.) કાગળો, સોય, દોરો, ઘૂટેલા કાગળ

લાહી બનાવવાની રીત -

સાધન સામગ્રી - ઘઉંનો લોટ, મોરચૂથૂ અને પાણી

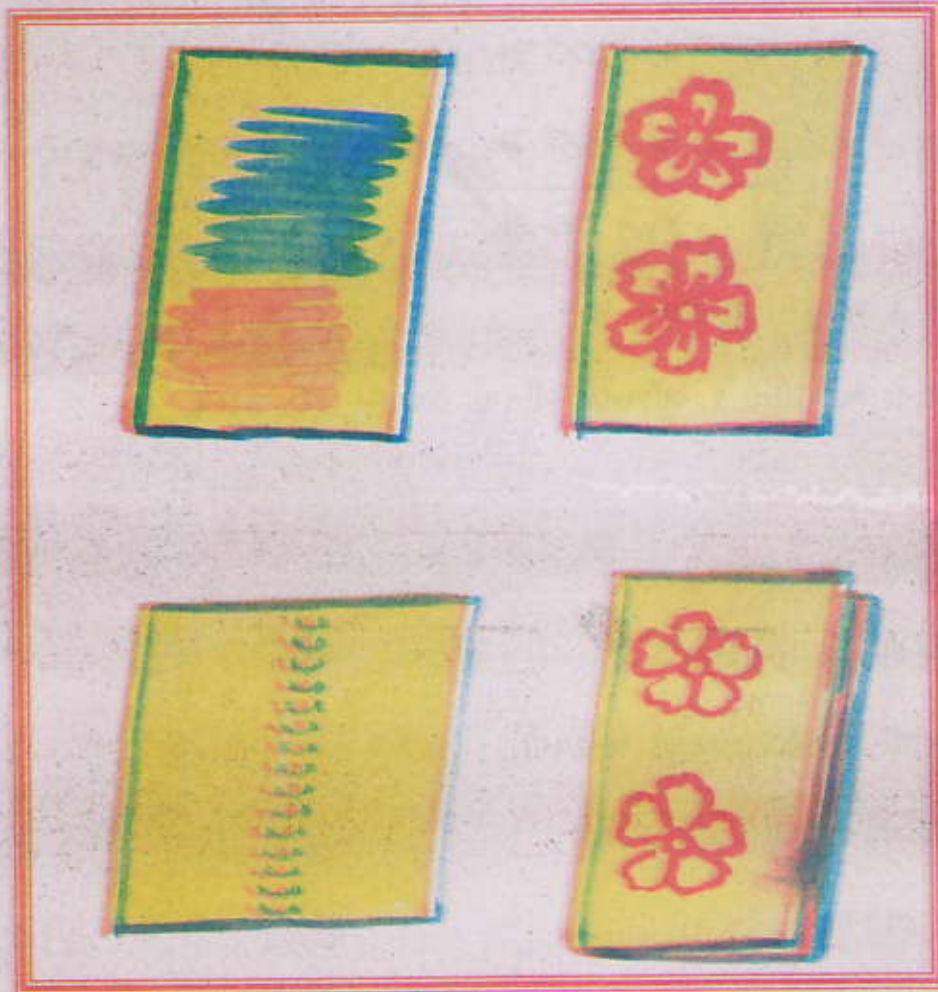
રીત - સૌ પ્રથમ ઘઉંના લોટમાં પાણી અને મોરચૂથૂનો પાવડર નાખી લાકડી વડે હલાવી પાતળું પ્રવાહી બનાવવું. તેને ગરમ કરી હલાવતા જઈ ઘટ્ટ થવા દો. આમ, આ રીતે લાહી તૈયાર કરો.

બુક બાઈન્ડીંગ કરવું :

રીત - “૬ x ૧૨”ના માપના બે પૂંઠા લો, તેના ઉપર લાહી લગાવો. ત્યારબાદ રંગીન કાગળો પૂંઠાની એકબાજુના ભાગે લગાવો. આ રીતે બંને પૂંઠા તૈયાર કરો. હવે જે પ્રમાણમાં કાગળો બાંધવા હોય તેટલા કાગળો લઈ સોય દોરાની મદદથી વચ્ચેના ભાગેથી સાંધી દો. ત્યારબાદ સાંધેલા કાગળો ઉપર બંન્ને બાજુએ પૂંઠા મૂકી વચ્ચેની કિનારીના ભાગે લાહી વડે ચોંટાડો. પૂંઠાના બહારના ભાગે પૂંઠાની લંબાઈના માપનું ૪ સેમી જેટલી પહોળાઈનું કાપડ લઈ બંન્ને બાજુએ લગાવી દો.

અંદાજિત ખર્ચ - ૩૮/- રૂપિયા

ઉપયોગ - આર્થિક ઉપયોજન તેમજ સ્વ ઉપયોગ માટે.

પ્રવૃત્તિ - ૨ કાગળમાંથી ઢીંગલી (પરી) બનાવવી

સાધન સામગ્રી - કાર્ડ પેપર, બ્લેડ, કાતર, કલર, પીછી

રચનાના મુદ્દા - સૌપ્રથમ એક કાર્ડપેપર લીધું તેમાંથી નમૂના મુજબ આકારોનું કટીંગ કરવામાં આવ્યું.

ઉપરના કટિંગમાં જે ૧૧ લીટી દેખાય છે તેને બ્લેડ વડે કાપ મૂકવામાં આવ્યો. ત્યારબાદ તેને યોગ્ય મનગમતા કલર કરીને પરીનો આકાર આપવામાં આવ્યો. સૌ પ્રથમ (૩) નંબરની પટ્ટીને (૨) નંબરના ટુકડામાં ફીટ કરી.

ત્યારબાદ (૨) નંબરના ટુકડાને વાળ્યો. ત્યારબાદ (૪) નંબરના તૈયાર થયેલ ભાગને (૫) નંબરના ભાગની પાછળ (૩) નંબરની પટ્ટીને કાપ કરેલ ભાગમાં ફીટ કરશો. તો કાગળમાંથી ઢીંગલી (પરી) તૈયાર થઈ જશે.

અંદાજિત ખર્ચ - કાર્ડ પેપર - ૧ = ૦૦ રૂ.

બ્લેડ - ૧ = ૦૦ રૂ.

કવર - ૨ = ૦૦ રૂ.

૪ = ૦૦ રૂ.

ઉપયોગ - ઘર કે શાળામાં સુશોભન માટે

- પરીના બાળગીત કે અભિનય ગીતમાં ઉપયોગ કરી શકાય.

અન્ય પ્રવૃત્તિ -

૧. કાગળમાંથી કવર બનાવવું
૨. કાગળમાંથી હેટ બનાવવો.
૩. કાગળમાંથી કોથળી (ઝભલું) બનાવવી.
૪. બુક બાઈન્ડીંગ કરવું
૫. પુસ્તકો સાંધવા.

કાગળમાંથી ઢીંગલી (પરી) બનાવવી

પ્રવૃત્તિ - ૩ થર્મોકોલ કટીંગ

પ્રવૃત્તિ : થર્મોકોલની સીટ પર થર્મોકોલના આકાર કટીંગ કરી ચોંટાડવા.

રમકડાં, હાથી, હંસ બનાવવાં.

સાધન સામગ્રી - થર્મોકોલ સીટ, રંગીન કાગળ (ધુટેલા) કટર, ફેવીકોલ, વોટર કલર

રચના : સૌ પ્રથમ જરૂરી સાધન સામગ્રી એકઠી કર્યા બાદ થર્મોકોલની સીટમાંથી નીચે મુજબ આકાર કાપી તેને ડબલ કરી રમકડાં બનાવવાં.

આકારો કપાઈ ગયા બાદ તેને અનુરૂપ વોટર કલર કરી તેને થર્મોકોલ સીટ પર ચોંટાડી આકર્ષક બનાવવાં.

આપેલ નમૂના પ્રમાણે કટીંગ કરી બીજી થર્મોકોલની સીટ પર ચોંટાડી આપેલા નમૂના પ્રમાણે સીટોમાંથી નમૂના તૈયાર થાય છે.

ઉપયોગ - દિવાલ પર સુશોભન કરી શકાય.

વોલપીસ બનાવી ગૃહ સુશોભન કરી શકાય.

ફૂલદાની બનાવી શકાય.

અંદાજિત ખર્ચ -

થર્મોકોલ સીટ નંગ - ૨ : ૩૦ = ૦૦ રૂ.

ફેવીકોલ ૧૫ = ૦૦ રૂ.

કટર ૧૦ = ૦૦ રૂ.

રંગીન કાગળ ૫ = ૦૦ રૂ.

૬૦ = ૦૦ રૂ.

લગભગ ૮ x ૧૦ ના ૫ વોલપીસ તૈયાર થાય છે.

થર્મોકોલ કટીંગ

પ્રવૃત્તિ - પ પૂંઠા અને દિવાસળીનો વોલપીસ

પ્રવૃત્તિ : પૂંઠા અને દિવાસળીનો વોલપીસ

હેતુ : ગૃહ સુશોભન માટે

સાધન સામગ્રી : સ્ટ્રો બોર્ડ (પૂંઠું) ઘૂંટેલો કાગળ કે વેલવેટ કાગળ, દિવાસળી, આભલા, ફેવિકોલ, અન્ય રંગીન ચિત્રો

રચના :-

પ્રથમ એક ૪ ઈંચની ત્રિજ્યાવાળું ગોળ પૂંઠું કાપવું તેની ઉપર ઘૂંટેલા રંગીન કાગળ કે વોલપેપર કોઈ પણ ડાર્ક રંગનું લઈ ફેવિકોલથી ચોંટાડવું. ત્યારબાદ વર્તુળાકાર તૈયાર થયેલા પૂંઠાના પરિઘથી એકાદ ઈંચ અંદરની સાઈડથી ફરતે ફેવિકોલથી દિવાસળીઓ લગાવવી. ત્યારબાદ વચ્ચેના ગોળાકાર ભાગમાં આભલા, મોટી ટીકીઓ કે નાની ટીકીઓ ફેવિકોલથી ચોંટાડી સુશોભિત કરવું. હવે બિલકુલ વચ્ચેના ભાગમાં ગણપતિનું ચિત્ર, ફૂલોના ગુચ્છાઓનું ચિત્ર કે ઝૂં કારનું ચિત્ર કે વેલકમ વગેરે કટીંગ કરી લગાવવું. દિવાસળીની ટોચ પર ફેવિકોલથી કોઈ પણ મનપસંદ કલરની ટીકીઓ લગાવી વોલપીસ તૈયાર કરવો.

નોંધ : દિવાસળીની જગ્યાએ આઈસ્ક્રીમની, લાકડાની ચમચીનો પણ ઉપયોગ કરી શકાય.

ઉપયોગ - વર્ગ સુશોભન, ઘર દિવાલના સુશોભન

અંદાજિત ખર્ચ - રૂ. ૧૦ - ૦૦

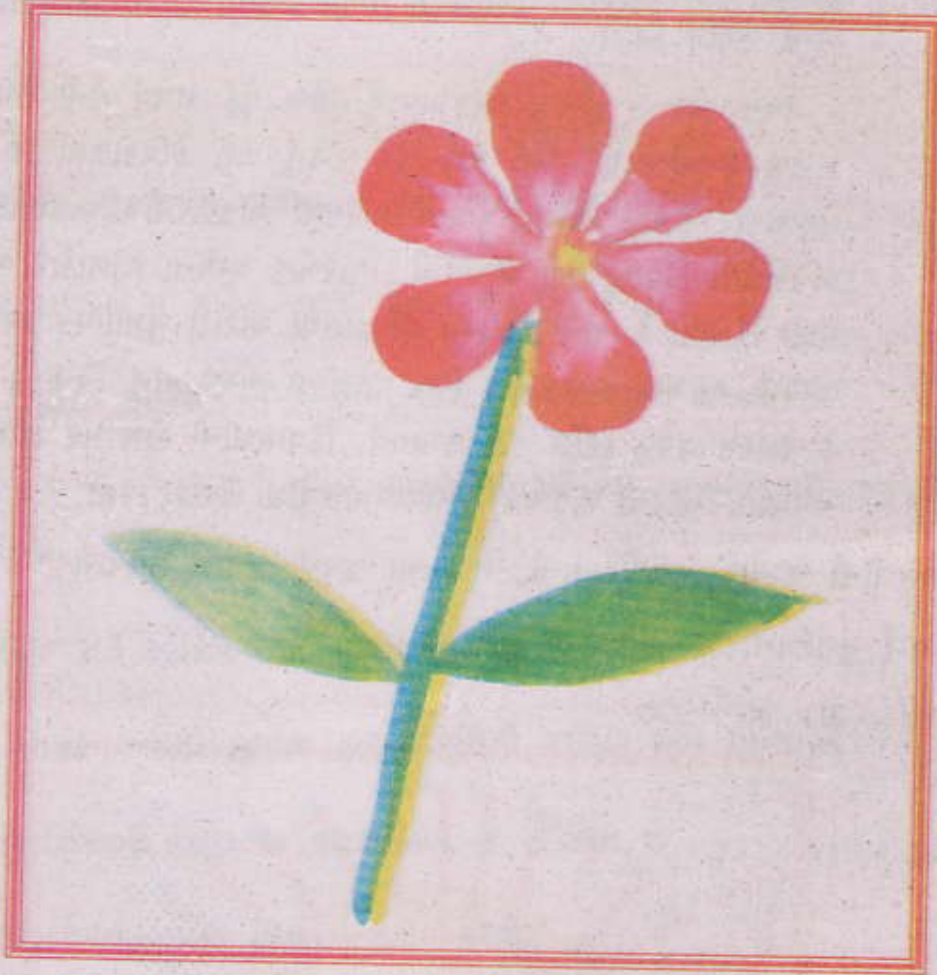

પ્રવૃત્તિ - ૬ કોલાજ વર્કથી દિવાળી કાર્ડ

પ્રવૃત્તિ કોલાજ વર્કથી દિવાળી કાર્ડ

હેતુ -શુભેચ્છા કાર્ડ, બર્થડે કાર્ડ જેવા કાર્ડ બનાવી શકાય છે.

સાધન સામગ્રી -કાર્ડ પેપર, સ્કેચપેન, કટર

રચના :- પ્રથમ એક ૪" x ૬" ના માપનો ડબલ કાર્ડ પેપર કાપી તેને ડબલ વાળી દેવો. તેના ઉપર ફૂલપાનની ડિઝાઈન દોરી દો. પાન ઉપર અને પાંદડી ઉપરનો અડધો ભાગ કટીંગ કરી તેને ઉપસાવો. ઉપર રંગીન સ્કેચપેનથી સુંદર શેડ આપી તૈયાર કરો અને ઉપર સુંદર અક્ષરે -

“ Happy new year” કે

“ Happy Diwali” જેવા સુંદર વાક્યો લખો.

અંદાજિત ખર્ચ રૂા. ૨ - ૦૦

બાળમેળો

પ્રસ્તાવના

બાળવાર્તાઓ, અવલોકન શક્તિ, સંગ્રહ, વર્ગીકરણ, ગુણ અને લક્ષણ ઓળખ, કુતૂહલ પ્રેરક અખતરાજન્ય અનુભવો, અભિનયગીત, બાળરમત, નાટક, ગીત-સંગીત, માટી કામ, છાપકામ, કાગળકામ, ચિત્રકામ, રંગપૂરણી વગેરે અનેક વિશિષ્ટ અને વિવિધતા સભર સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓનો સર્વાંગીણ વિકાસ થાય તેવો કાર્યક્રમ એટલે બાળમેળો.

બાળમેળો એ બાળકોના વિવિધ કૌશલ્યો ખીલવવાનો અને પ્રોત્સાહિત કરવાનો કાર્યક્રમ છે. બાળકો શાળામાં ટકી રહે અને શાળા ન છોડી જાય, શાળામાં તેઓ હસે રમે, નાચે ગાય, સર્જન કરે, હરે ફરે, પુલકીત થાય તે માટે પ્રવૃત્તિલક્ષી શિક્ષણ ખૂબ જ જરૂરી છે. આ પ્રવૃત્તિલક્ષી શિક્ષણ માત્ર બાળમેળાના માધ્યમથી જ બાળકો સુધી પહોંચાડી શકાશે.

બાળમેળો એ બાલકેન્દ્રી કાર્યક્રમ હોવાથી શાળેય શિક્ષણની પ્રક્રિયાના ભાગરૂપે આપણા રાજ્યની તમામ શાળાઓમાં તેનું આયોજન હોંશભેર કરવામાં આવે છે.

બાળમેળો.....

સર્જન એટલે

- સંખ્યાબંધ, વૈવિધ્યપૂર્ણ અને મૌલિક પ્રતિયારો નિપજાવતી વિચારણા માટેની શક્તિઓનો સમૂહ
- ઉપયોગી સુસંગત, સુચારું અને મૂલ્યવાન પ્રક્રિયા.
- આંતરિક વર્તનો અને અનુભૂતિનું દર્પણ.

બાળકોની સર્જનાત્મક શક્તિનું ખુલ્લું અને મુક્ત પ્રદર્શન

મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય

- સર્જનાત્મક શક્તિનું નિર્માણ.

બાળમેળાના હેતુઓ

- બાળકોની ક્રિયાશીલતા પોષાય.
- બાળકોની જિજ્ઞાસા જાગૃત થાય.
- બાળકોની સામૂહિક ભાવના વિકસે.
- બાળકોની સર્જનવૃત્તિ અને કુતૂહલવૃત્તિ સંતોષાય.

- બાળકોની વિચારશક્તિ વિકસે.
- બાળકો અંતઃતૃપ્તિ અનુભવે.
- બાળકોનો આત્મવિશ્વાસ કેળવાય.

બાળમેળાની પ્રવૃત્તિ અને કૌશલ્યો

વિભાગ	પ્રવૃત્તિનું નામ	પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા બાળકોમાં વિકસતું કૌશલ્ય	જરૂરી સાધન-સામગ્રી
૧.	કાગળકામ, કાતરકામ અને ગડીકામ	હસ્ત કૌશલ્ય	રંગબેરંગી કાગળ અને કાતર
૨.	બાળ રમતો, યોગ, પ્રાણાયામ અને આસનો	ખેલદિલી અને એકાગ્રતા	કોથળા, રાશ અને પાથરણાં
૩.	ચીટકકામ, રેતીકામ, જરીકામ અને વેસ્ટમાંથી બેસ્ટ	સ્વસર્જન	જરી, રેતી, કાર્ડપેપર, આઈસક્રિમની ચમચી, ફેવિકોલ
૪.	વિજ્ઞાન અને જાદુના પ્રયોગ	અવલોકન અને તર્કશક્તિ	લોહચુંબક, બિલોરીકામ, મીણબત્તી
૫.	ગાણિતિક નમૂના અને ગાણિતિક રમતો	ગણન કૌશલ્ય	મણકાઘોડી, સંખ્યાકાર્ડ અને ચાંદલા
૬.	ભાષાશિક્ષણ, સાહિત્ય સર્જન, સૂત્રો અને સુલેખન	વાચન તથા લેખન	મૂળાક્ષરો, અનાજ અને ટીલડી
૭.	બાળનાટક, અભિનય ગીતો, ફિલ્મ નિદર્શન	અભિવ્યક્તિ	ઢોલક, ખંજરી અને તબલાં
૮.	ચિત્રકામ, રંગપૂર્ણી, છાપકામ અને નકશી કામ	હસ્ત કૌશલ્ય	ચિત્રો, રંગો, શાકભાજી તથા કાગળ
૯.	હેલ્થ કોર્નર તથા રામ દુકાન	આંતરિક સજ્જતા	નેઈલ કટર, હાથ રૂમાલ, પેન, પેન્સિલ, કાર્ડ પેપર તથા રબર

૧૦.	કોમ્પ્યુટર અને પુસ્તક પ્રદર્શન	સ્વવિકાસ	કોમ્પ્યુટર અને પુસ્તકો
૧૧.	માટી કામ તથા વાંસકામ	હસ્ત કૌશલ્ય	માટી તથા વાંસની સળી
૧૨.	વેશભૂષા તથા હાસ્ય દરબાર	અભિવ્યક્તિ અને કલા	વેશ પરિવેશ

બાળમેળાનું આયોજન

- ઉપર જણાવેલ બધી પ્રવૃત્તિઓ અથવા તો અનુકૂળતા મુજબ પ્રવૃત્તિઓ કરાવવી.
- દરેક પ્રવૃત્તિનું સંચાલન કરી શકે, નિદર્શન તથા માર્ગદર્શન આપી શકે તેવા પ્રવૃત્તિદિઠ બે તજજ્ઞો તૈયાર કરવા.
- નક્કી કરેલ પ્રવૃત્તિઓ મુજબ અલગ વિભાગો ગોઠવવા.
- દરેક વિભાગોનું નામ નિદર્શન કરવું.
- બાળકોની બેઠક વ્યવસ્થા અંગે વિચારી લેવું.
- જરૂરી સાધનોની ચકાસણી કરી વિભાગો મુજબ યોગ્ય સ્થળે ગોઠવીને રાખવા.
- દરેક વિભાગમાં વીસ વીસ બાળકો પ્રવૃત્તિઓ કરી શકે તેવી વ્યવસ્થા કરી તે મુજબ સાધન સામગ્રી લાવી રાખવી.
- દરેક વિભાગમાં વારાફરતી વીસ વીસ બાળકો અડધો કલાક પ્રવૃત્તિઓ કરે તેવી યોજના બનાવવી.
- દર અડધા કલાકે એક વર્ગખંડના બાળકો બીજા વર્ગખંડમાં પ્રવૃત્તિઓ કરવા માટે જાય તેવું આયોજન કરવું.
- બે બેઠકો મુજબ બાળમેળાનો સમય ૫ (પાંચ) કલાકનો રાખવો.
- બાળમેળાના સહભાગીઓ માટે નાસ્તો તથા પાણીની વ્યવસ્થા કરવી.
- બાળમેળો જોવા માટે કોઈ બાળકોને ન બોલાવવા જેથી પ્રવૃત્તિઓ કરનાર બાળકોના કાર્યમાં વિક્ષેપ ન પડે.
- બાળકો એ તૈયાર કરેલ કૃત્તિઓનું નિદર્શન કરવું.
- સહભાગી શિક્ષકો તથા બાળકો પાસેથી બાળમેળા અંગેના પ્રતિભાવો મેળવીને તેમાં ગુણાત્મક ફેરફારો કરવા.

શિક્ષક આટલું કરી શકે

- મુક્ત / માનસિક બોજાવિહિન અને હળવાશપૂર્વકનું વાતાવરણ પૂરું પાડે.
- સહભાગીદારીનું આયોજન કરે.
- જાહેરમાં વિચારોને રજૂ કરવાની તક આપે.
- સબળ નેતૃત્વ પૂરું પાડવું.
- કલ્પનાશક્તિનો વિકાસ કરે તેવી પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન.
- પ્રત્યક્ષ નિદર્શન પર ભાર અને પ્રોત્સાહન.
- બાળકોને પ્રવૃત્તિ તરફ વાળવાં કે તત્પર કરવાં.
- પ્રવૃત્તિ માટે જરૂરી સાધન - સામગ્રી ઉપલબ્ધ કરાવવી.
- અનુકૂળતાઓ પૂરી પાડવી.
- માર્ગદર્શન, પ્રોત્સાહન આપીને કદર કરવી.
- પ્રશ્નો - મૂંઝવણ સમસ્યા ઉકેલ તરફ દોરી જવા.
- વિષયવસ્તુ - પ્રવૃત્તિને સહજતાથી જોડવા અનુબંધ કેળવવો.

બાળકોની પ્રવૃત્તિઓ

બાળસેનાની પ્રવૃત્તિઓ

ગીતો

અથવા

ભૂમિકા

શિક્ષણની વિસ્તરતી ક્ષિતિજોએ વિકાસશીલ દેશો માટે વિવિધ સમસ્યાઓ પ્રત્યે જાગૃત થઈ વિકાસયાત્રા વધુ સરળ બનાવવા તરફ ધ્યાન દોર્યું છે અને એટલે જ કમ્પ્યુટર શિક્ષણ, વસતીશિક્ષણ, ઊર્જા શિક્ષણ, પર્યાવરણ શિક્ષણના નવા ક્ષેત્રો તરફ અભ્યાસીઓ આકર્ષાયા છે. નવા અભ્યાસક્રમોની સંરચના સમયે અભ્યાસક્રમ ઘડનારાઓએ આ પ્રકારના નવા વિષયોના સ્વરૂપ, વ્યાપ અને કાર્યક્ષેત્ર જેવા એકમોને અભ્યાસક્રમમાં સ્થાન આપ્યું છે. આ પૈકીનું એક ક્ષેત્ર એટલે પર્યાવરણ શિક્ષણ.

વ્યક્તિએ પોતાની આજુબાજુ રહેલી ઘણી બાબતો સાથે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે વ્યવહાર કરવાનો હોય છે. આપણી આસપાસની બાબતોમાં કેટલાક ભૌતિક અને કેટલાક સજીવ ઘટકોનો સમાવેશ થાય છે. આ દુનિયામાં પર્યાવરણની ગતિવિધિને કારણે માનવીનું જીવનકાર્ય વધુને વધુ સરળ થઈ શક્યું છે. સૂર્યોદય થતાં જ પર્યાવરણના ઘટકો પરસ્પર સહકાર સાધી ચેતન સૃષ્ટિમાં જીવંતતા લાવે છે. દુનિયામાં વસતીવધારો અને માનવીની પ્રકૃતિ વિરોધની દોટને કારણે પર્યાવરણનો પ્રશ્ન ભારે વિકટ બન્યો છે. ધરતી એ પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિઓનું નિવાસસ્થાન છે.

વર્ષ 1986 માં જાપાનમાં હિરોશીમા ખાતે અભ્યાસક્રમ સુધારણા ઉપર એક આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદમાં ડૉ. ગુણવંત શાહે Gandhi and Global Peace પર એક પેપર રજૂ કર્યું હતું, જેમાં વૈશ્વિક ચાર સમસ્યાઓ પરત્વે ચિંતા વ્યક્ત કરવામાં આવી હતી, તેમાંની એક સમસ્યા એટલે પર્યાવરણ સાથે અસમતુલન (કુદરત સાથે હિંસા)

પર્યાવરણ સમતુલાનો પ્રશ્ન એ આજે એક વૈશ્વિક સમસ્યા બની ચૂકી છે. દિવસે દિવસે પ્રદૂષણ વધવાથી તેના વિપરીત પરિણામોએ લોકોને વિચારતા કરી મુક્યા છે. આ સંદર્ભે વર્ષ 2001 માં એક કોન્ફરન્સ યોજાઈ હતી જેમાં પર્યાવરણ સમતુલા જાળવવા અને લોકજાગૃતિ માટે નેશનલ ગ્રીન કોપર્સનો મુદ્દો ચર્ચવામાં આવ્યો હતો. ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતે પણ આ પ્રકારની પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિ પ્રત્યે ચિંતા વ્યક્ત કરીને તમામ પ્રકારના અભ્યાસક્રમોમાં પર્યાવરણને એક વિષય તરીકે દાખલ કરવા માટે હિમાયત કરી છે.

આપણે સૌ પર્યાવરણના એક ભાગ છીએ. પર્યાવરણ તરફના આપણા દ્રષ્ટિકોણમાં ફેરફાર લાવી. ઘણા પર્યાવરણીય પ્રશ્નો હલ થઈ શકે તેમ છે. આપણા વિસ્તારને ચોખ્ખો રાખીને અને વસ્તુઓના પુનઃ ઉપયોગથી કુદરતી સ્રોતનું જતન કરીએ. ૧૦૦ કરોડની વસતીવાળા આ દેશમાં આ બાબત ત્વરીત ફેરફાર થઈ શકે નહીં. પરંતુ બાળકો દ્વારા સમાજની વર્તણૂકમાં ફેરફાર કરી શકાય. બાળકોમાં સ્વાર્થ હોતો નથી અને તેઓના મનમાં નવા વિચારો સહેલાઈથી આપી શકાય છે. તેઓ આપણું

ભવિષ્ય છે. દરેક બાળક પોતાના કુટુંબમાં અગત્યની અસર ઉપજાવી શકે છે. તેથી ભારત સરકાર દ્વારા દેશના તમામ જિલ્લાઓમાં ઈકો ક્લબની સ્થાપનો કરવાનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો. આ અંતર્ગત રાજ્યની માધ્યમિક શાળાઓમાં ઈકો ક્લબની પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહી છે. આ કાર્યક્રમને વધુ વેગવાન અને અસરકારક બનાવવા માટે જીસીઈઆરટી, ગાંધીનગરના માધ્યમથી રાજ્યની પ્રાથમિક શાળાઓમાં ઈકો ક્લબની સ્થાપના કરી બાળકો અને યુવાનો દ્વારા સમાજમાં પ્રકૃતિ અને પર્યાવરણ પ્રત્યે જાગૃત્તિ લાવવાના પ્રયત્નો વેગવંત કરવા માટે સહિયારા પુરુષાર્થની શરૂઆત કરવામાં આવી.

ઈકો ક્લબની મહત્વની બાબતો

પ્રાથમિક શાળાના બાળકો અને શિક્ષકોની બનેલી ઈકો ક્લબ સમાજને વધુ ઉપયોગી બને એ માટે નીચેના જેવી બાબતો મુખ્ય છે.

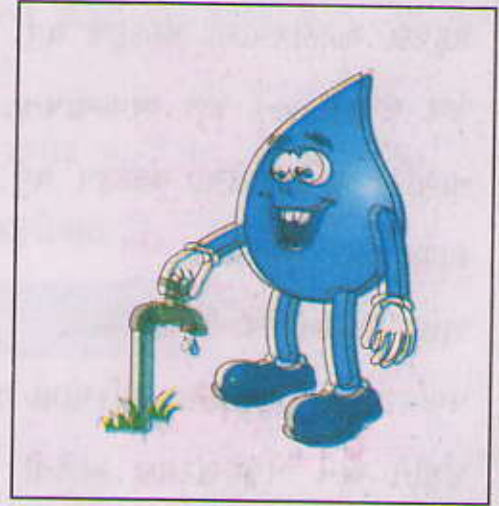
- ઘન કચરાનો નિકાલ.
- પ્રદૂષણ અટકાવવામાં મદદરૂપ થવું.
- જળ બચાવ અને જળ વ્યવસ્થાપન કામગીરી.
- નાગરિક સુવિધાઓમાં મદદરૂપ થવું.
- શાળા દ્વારા વૃક્ષારોપણ.
- જાહેર બાગબગીચાની જાળવણી.
- પર્યાવરણની સુધારણાના કાર્યક્રમોમાં વલણ અને અભિરૂચિ કેળવવા માટે મૈત્રીભર્યો લોકઅભિગમ.
- જમીન અને ભેજ સંરક્ષણ અંગેની જાગૃત્તિ કેળવવી.

ઈકો ક્લબ અંતર્ગત શાળાકીય પ્રવૃત્તિઓ

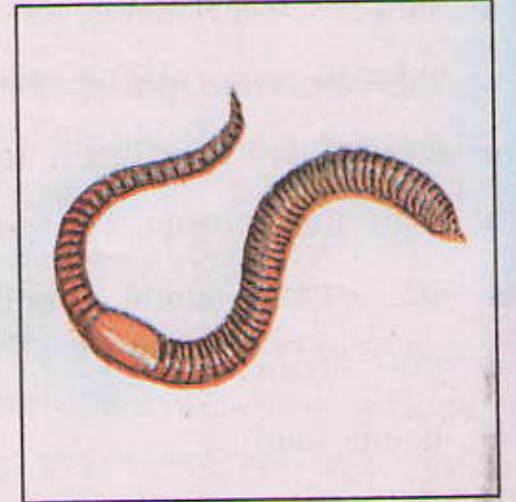
- ઘન કચરાનો નિકાલ.
- વૃક્ષારોપણ.
- ઔષધબાગ.
- જાહેર સ્થળોની સફાઈ.
- પર્યાવરણ સંદર્ભે જાગૃત્તિ.
- સ્વસ્થ જમીનની રચના.
- તુલસીવન.

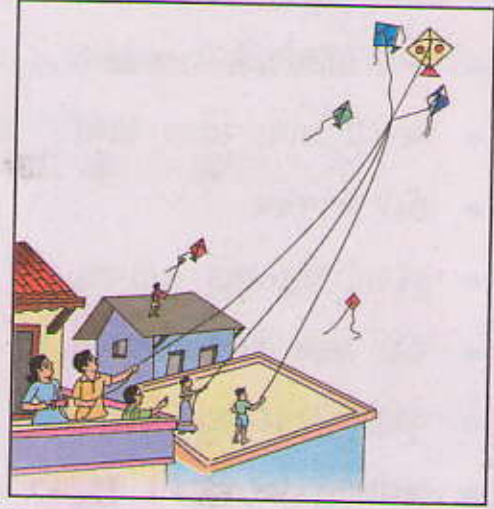
- માસવાર કેલેન્ડરની પ્રવૃત્તિઓનું અમલીકરણ
- પર્યાવરણ સંદર્ભે વિવિધ સ્પર્ધાઓનું આયોજન
- પક્ષી પરબ
- ચબૂતરાનું આયોજન
- ફૂલછોડના બગીચા બનાવવા
- રસોડું એજ ઔષધાલય
- વરસાદી પાણીનો સંગ્રહ
- ટપક સિંચાઈ પદ્ધતિનું અમલીકરણ
- ગ્રામ સફાઈ
- કીચન ગાર્ડન
- પર્યાવરણ જાગૃતિ સંદર્ભે રેલીનું આયોજન
- શાળા બાગ
- પર્યાવરણ જાગૃતિ સંદર્ભે રેલીનું આયોજન
- અક્ષય રોટીપાત્ર
- વન મહોત્સવની ઉજવણી
- શાળા ડકહાઉસ
- પર્યાવરણ જાગૃતિ સંદર્ભે પપેટ શોનું આયોજન
- બાગબાની
- જળ સંચય
- પ્લાસ્ટીક્સનો વપરાશ ઓછો થાય તે માટેની ટુંબેશ
- ફળાઉ ઝાડનું વાવેતર
- તહેવારોની ઉજવણીમાં સાદગી અને સંયમ
- સૌરઊર્જા અને પવનઊર્જાનો પ્રચાર - પ્રસાર
- લુપ્ત થતી વનસ્પતિઓના સંરક્ષણ માટેનું અભિયાન
- શૌચાલયની સ્વચ્છતા

- કંપોષ્ટ ખાડાની રચના
- વન્ય ઔષધિઓની જાણકારી
- અમારી શાળા સ્વચ્છ શાળા
- ઈકો પ્રશ્નમંચ
- કુદરતી જંતુનાશક બનાવવા
- ઈકો ક્લબ સમિતિની રચના
- વૃક્ષોનું નામકરણ
- બગીચાનું જતન
- વૃક્ષોને ગેરૂ રંગ કરવો
- વન વિભાગની શિબિરમાં સહભાગી થવું.
- ઈકો કોર્નર
- ઋતુ અનુસાર શરબત સેવન
- ઈકો બુલેટીન બોર્ડ
- ખોયા પાયા બોક્ષ
- આરોગ્ય કીટ
- વાડીના વૈદ્ય અંતર્ગત વડીલોનું માર્ગદર્શન
- બાળકોના આરોગ્ય અંગેની પ્રોફાઈલ
- ચિલ્ડ્રન પાર્ક
- જન જાગૃતિ માટે શેરી નાટક
- ખેડૂત સંમેલન
- જલપાત્ર
- ફળાઉ વૃક્ષોનું વાવેતર
- અક્ષયપાત્ર
- નીલગીરી ઉછેર
- અળસીયા બેન્ક

- પતંજલી ચિકિત્સાલય
- માટલા પિયત પધ્ધતિ
- ઉત્તરાયણ પછી પતંગની દોરીના ગુંચળાનું એકત્રીકરણ
- હેલ્થકોર્નર
- વન મહોત્સવની ઉજવણી
- ખેત તલાવડીની રચના
- નર્સરીની રચના
- કિવઝ સ્પર્ધા
- ઈકો તહેવાર
- લીલો પડવાસ બનાવવાની રીતનું પ્રદર્શન
- શાળા સ્વચ્છતા અભિયાન
- કુદરતી જીવાત નિયંત્રણની માહિતી
- અનાજ અને તેની વાનગી પ્રોજેક્ટ વર્ક
- રોગ અને તેનો ઉપચાર પ્રોજેક્ટ વર્ક
- ખેડૂતની મુલાકાત
- પશુપક્ષી આધારિત રમતો તથા ગીતો શીખવવા
- અનાજ કઠોળ પ્રદર્શન
- પર્યાવરણને લગતા ગીતોનો અંક બનાવવો
- પર્યાવરણને લગતા પુસ્તકોનું વાંચન
- સૌર ઊર્જા અને પવન ઊર્જાનો પ્રચાર - પ્રસાર
- પ્રાકૃતિ સંપદાનો બચાવ
- નદી, તળાવમાં નહાવામાં સાવચેતી
- વૃક્ષોને ગોડકામ
- મેદાનની સફાઈ
- આજનું ગુલાબ

- આજનો દિપક
- સ્વઅનુકરણ
- સજીવ ખેતી પ્રયોગ
- વનભોજન
- ઈકો ક્લબ સેમિનારનું આયોજન
- ઈકો ક્લબ અહેવાલ નિર્માણ
- પ્રકૃતિ દર્શન
- ઈકો વર્ષની ઉજવણી
- ઈકો ક્લબ દ્વારા આર્થિક ઉપાર્જન
- મને ઓળખો પ્રદર્શન કાર્યક્રમ
- પર્યાવરણ સૈનિક યોજના
- રોપા વિતરણ
- આમળા વન
- પ્રકૃતિ પ્રેમી શિક્ષકોને ઈકો ઓફિસર બનાવવા
- આરોગ્ય કેન્દ્રની મુલાકાત

ઈકો ક્લબ અંતર્ગત શિક્ષકની ભૂમિકા

સૌ પ્રથમ જે શાળાઓમાં આ કાર્યક્રમ અમલમાં આવ્યો તે તમામ શાળાઓના શિક્ષકને પસંદ કરી તાલીમ આપવામાં આવી. સાથે ઈકો ક્લબના સભ્યોને પોતાની તથા અન્ય શાળાઓમાં પર્યાવરણ જાગૃતિના કાર્યક્રમો તથા પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા. ઈકો ક્લબ સંદર્ભે કોઈ પ્રવૃત્તિનું આયોજન કરવાનું હોય તો શાળાના આચાર્યશ્રી સાથે ચર્ચા કરી તેના અમલ માટે જરૂરી તૈયાર કરવાની રહેશે.

- દર સપ્તાહના અંતે પર્યાવરણની પ્રવૃત્તિઓના સંદર્ભમાં એક કલાકની ઈકો ક્લબની સંકલન બેઠક યોજવી.
- શાળાના મુખ્ય શિક્ષક અને અન્ય શિક્ષકોની મદદથી વિદ્યાર્થીઓને પ્રવૃત્તિઓનું માર્ગદર્શન અને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવું.

- માસિક અહેવાલ તૈયાર કરીને મોનીટરીંગ કરનાર જિલ્લાની સંસ્થાને પહોંચાડવો.
- પ્રવૃત્તિઓના અસરકારક અમલીકરણ માટે જિલ્લા કક્ષાની સમિતિ સાથે સંકલન કરવું.

ઈકો ક્લબ કાર્યક્રમનું અમલીકરણ

પ્રાથમિક શાળાઓમાં આ કાર્યક્રમનું અમલીકરણ કરીએ ત્યારે શિક્ષકના માર્ગદર્શન હેઠળ વિદ્યાર્થીઓની ટુકડીઓ બનાવી પ્રોજેક્ટ વર્ક આપીને ઈકો ક્લબ અંતર્ગત પ્રવૃત્તિ કરાવી શકાય. જેથી પ્રાથમિક કક્ષાએથી વિદ્યાર્થીઓમાં પર્યાવરણ જાળવણી સંદર્ભે જાગૃત્તિ કેળવી શકાય.

Work is in your hand, luck is not. Work makes a luck, but luck does

કાર્ય તમારા હાથમાં છે, ભાગ્ય નહીં, કાર્ય ભાગ્ય નિર્માણ કરે, પણ ભાગ્યથી કાર્ય નિર્માણ ન થાય.

પ્રેરક સંદેશ

સાધનાનું પ્રથમ સોપાન - કર્મ

એમ જ ! બેઠા બેઠા.....

- વાતો કરવાથી,
- નિંદા કરવાથી,
- સપના જોવાથી કે
- રોતા રોતા ઈશ્વરને યાચના કરવાથી આપણે આગળ વધી નહીં શકીએ.

આગળ વધવું હોય તો...ઊઠો, કામ કરો અને જ્યાં સુધી તમારા ઈચ્છિત લક્ષ્ય સુધી પહોંચી ન જાઓ ત્યાં સુધી કામ કરતા રહો. સાધનાનું પ્રથમ સોપાન છે “કર્મ” પહેલાં તેની જ સાધના કરો.

- બાળ કેળવણીકાર

સુપ્રસિદ્ધ શિક્ષણ વિચારક

ગિજુભાઈ બધેકા (1885-1939)

(ગિજુભાઈએ કહ્યું છે. તેમાંથી સાભાર)

Work સારી રીતે કરવા જરૂરી

- W** - Willingness - ઈચ્છા
O - Optimistic - આશાપૂર્ણ
R - Responsibility - જવાબદારી
K - Knowledge - જ્ઞાન

“For Work is an investment and almost always payes”- carleton

કાર્ય એક રોકાણ છે અને તે હંમેશા વળતર આપે છે. - કાર્લેટન

કાર્યાનુભવ અભ્યાસક્રમ ધોરણ - ૧

ક્રમ	એકમ ક્રમ	એકમ	ક્ષેત્ર	પ્રવૃત્તિની ટૂંકી વિગત	સાધન-સામગ્રી
1	1	ચાલો ફરવા	3	● વિવિધ આકારો, અક્ષર, અંકો કાપીને છાપકામ કરવાની મજા લીધી છે ?	કાગળ, રબર, કટર તથા સ્ટેમ્પ
2	2	મારું ઘરડ		● પૂંઠામાંથી વિવિધ આકારના ઘર બનાવતાં તમને આવડે છે ?	પૂંઠા, કાતર અને ગુંદર
3	3	ચલક ચલાણી	3	● વિવિધ રંગના કાગળમાંથી માનવ આકૃતિના પપેટ બનાવતા શીખવાતનું તમને ગમશે ?	ઘુંટેલા કાગળ, ગુંદર તથા કાતર
4	4	કેટલા કેટલા ?	2	● આપણી શાળામાં કયા કયા અને કેટલી સંખ્યામાં વૃક્ષો આવેલાં છે ?	મારી નોંધપોથી
5	5	મારું ગામ	4	● ગામના સ્થળો જેવા કે મંદિર, ચોતરો, કૂવો, તળાવ, મહોલ્લો, શેરી તથા વ્યવસાયકારોની મુલાકાત તમે લીધી છે ? શું અનુભવ થયો ?	મારી નોંધપોથી
6	6	વરસાદ આતે	3	● વરસાદના પાણીમાં હોડી બનાવીને તરતી મૂકે છે ? કરી તો જુઓ ?	કાગળ
7	7	નાનું ગાજર	1	● વિવિધ પ્રકારના ફળોનો ચાર્ટ બનાવવા માટે તમે શું આયોજન કરશો ?	ફળોનો ચાર્ટ, કાર્ડ, પેપર, ગુંદર તથા સ્કેચપેન
8	9	મને ગમે	5	● વર્ગખંડમાં આકાશ દર્શન શક્ય છે ? કરી તો જુઓ ?	આકાશ દર્શનના ટીકા

૧. જ્ઞાનાત્મક

કાર્યાનુભવ વિદ્યાર્થીઓને નીચેના કાર્યોમાં ઉપયોગી થાય છે.

- નિયમિતતા, કાર્યવલણ, સુટેવ ઘડતર, સ્વચ્છતા, અવલોકન ક્ષમતા, મનોરંજન અને સામાજિક સેવાના સંબંધમાં પોતાની, પરિવાર તથા સમાજની જરૂરિયાતોને નક્કી કરવામાં મદદરૂપ થાય.
- સમાજમાં ઉત્પાદન કાર્યની પદ્ધતિઓથી માહિતગાર થાય.
- કાચા માલસામાનના સ્ત્રોતની જાણકારી મેળવે અને ઉત્પાદનમાં સાધનોની ઉપયોગિતા સમજે.
- વિવિધ પ્રકારના કાર્યો સંબંધીત હકીકતો અને વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણને સમજે.
- પ્રવૃત્તિ કાર્યનું આયોજન અને અમલીકરણની સમજ કેળવે.
- પ્રવૃત્તિ કાર્યોમાં બાળક પોતાની ભૂમિકા સમજે.
- નૂતન ટેકનોલોજીના ઉપયોગ દ્વારા પ્રવૃત્તિ કાર્યની વિવિધ પદ્ધતિઓનો વિકાસ.

૨. મનોવૈજ્ઞાનિક

- પ્રવૃત્તિ કાર્યોમાં સાધન-સામગ્રીની પસંદગી, તેની પ્રાપ્તિ અને ઉપયોગ માટેના કૌશલ્યોનો વિકાસ.
- પ્રવૃત્તિ કાર્ય દ્વારા સામાજિક સમસ્યાના ઉકેલના કૌશલ્યનો વિકાસ.
- મહત્તમ ઉત્પાદન ક્ષમતા માટેના કૌશલ્યનો વિકાસ.
- નૂતન પ્રવિધિઓ અને સામગ્રીની ઉપયોગિતા માટે સર્જનાત્મક શક્તિનો ઉપયોગ કરે.

૩. સામાજિક

- શ્રમિકો પ્રત્યે સન્માનની ભાવનાનો વિકાસ
- સામાજિક મૂલ્યો જેવા કે મદદ કરવી, સમૂહકાર્ય, ઉત્સાહ, ઉદારતા વગેરેને આત્મસાત કરે.
- પ્રવૃત્તિ કાર્ય દ્વારા નૈતિક મૂલ્યો જેવા કે નિયમિતતા, સમયબદ્ધતા, ઈમાનદારી, સમર્પણ વગેરેનો વિકાસ.
- પ્રવૃત્તિ કાર્ય દ્વારા તેનામાં આત્મસન્માનનો વિકાસ.
- સમાજ પ્રત્યે બાળક જાગૃત બને અને જવાબદારી વહન કરવાના સામર્થ્યનો વિકાસ થાય.

કાર્યાનુભવના કક્ષાવાર હેતુઓ

૧. પ્રાથમિક સ્તર (I થી V)

૨. ઉચ્ચતર પ્રાથમિક સ્તર (VI થી VIII)

કાર્યાનુભવ અભ્યાસક્રમ ધોરણ - ૩

ક્રમ	એકમ ક્રમ	એકમ	ક્ષેત્ર	પ્રવૃત્તિની ટૂંકી વિગત	સાધન-સામગ્રી
------	----------	-----	---------	------------------------	--------------

ગુજરાતી

1	1	સસારાણા2 સાંકળિયા		વર્તમાનપત્રમાં આળતી બાળવાર્તા પૂર્તિનો ઉપયોગ કરી નવી વાર્તા બનાવી શકાય ? પ્રયત્ન કરો.	કાગળ
2	6	જોડકણાં	4	મિત્રો સાથે મળીને અંતાક્ષરીની રમત કેવી રીતે રમશો ?	ખંજરી કે ઢોલક

પર્યાવરણ (મારી આસપાસ)

3	1	આટલું કરીએ જ	3	તમારી આસપાસ જોવા મળતા વૃક્ષોને રાખડી બાંધી હોય તો ? કેવું સરસ ?	સૂતર કે નાડાછડી
4	2	ખાધા વિના કંઈ ચાલે ?	5	તમારા ઘરના રસોડામાં જોવા મળતા ધાન્ય પાકોને તમે ઓળખો છો ? ધાન્ય પાકોના ચાર્ટમાં તમે કઈ માહિતી લખશો ?	ધાન્ય પાકો, ચાર્ટ, કાર્ડપેપર, ગુંદર તથા સ્કેચપેન
5	4	મારું	5	સાવરણનાની સળી, પૂઠું કે ઘઉંના પરાળનો ઉપયોગ કરીને વિવિધ પ્રકારના આવાસો તમે બનાવી શકશો ?	સાવરણનાની સળી, પૂઠું, ઘઉંનું પરાળ, ગુંદર તથા કાર્ડપેપર
6	5	આસપાસનાં4 રહેનારા		આપણી આસપાસ રહેતા પક્ષીઓ અને પ્રાણીઓને જોવા માટે આપણી પાસે સમય છે ? પ્રાણીસંગ્રહાલયની મુલાકાતે ગયા છો ? શું અનુભવ થયો ?	નોંધપોથી
7	6	અંધારું અજવાળું	5	ઘર કે વર્ગખંડમાં આકાશ દર્શન કેવી રીતે કરશો ?	માટલુ, મીણબત્તી
8	1	સંખ્યાજ્ઞાન	3	તમારા વર્ગના બાળકોની સંખ્યા કેટલી છે ? તમારા વર્ગમાં ભાઈઓ તથા બહેનોની સંખ્યા કેટલી છે ? ગણીને કહો.	વર્ગના બાળકો

કાર્યાનુભવ અભ્યાસક્રમ ધોરણ - ૪

ક્રમ	એકમ ક્રમ	એકમ	ક્ષેત્ર	પ્રવૃત્તિની ટૂંકી વિગત	સાધન-સામગ્રી
------	----------	-----	---------	------------------------	--------------

ગુજરાતી

1	2	ઠંડી	2	દરજીભાઈની દુકાનેથી મળી શકે તેવા કાપડના ટુકડાઓમાંથી વોલપીસ બનાવતાં તમે શીખ્યા છો ?	કાપડના ટુકડાઓ, કાર્ડશીટ, ગુંદર તથા સ્કેચપેન
2	3	સાચીહજ4		રિસેસમાં મિત્રો સાથે બેસીને નાસ્તો કરો છો કે એકલા ?	નાસ્તો
3	5	રાતાં ફૂલ	2	તમારા વિસ્તારમાં પ્રાદેશિક ગીતો તમે સાંભળ્યા છે ? આ ગીતો શીખવા માટે શું કરી શકાય ?	ખંજરી કે ઢોલક

મારી આસપાસ (પર્યાવરણ)

4	1	જો જો ધ્યાને રાખજા	1	આપણી શાળામાં રહેલી પ્રાથમિક સારવાર પેટીનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરશો ?	સાદા ફોન
5	4	મારો તાલુકો	2	આપણા તાલુકાની કઈ કઈ વિશેષતાઓ છે ? તાલુકાની માહિતીનો અંક કેવી રીતે તૈયાર કરશો ?	નોંધપોથી
6	5	અજબ ગજબની દુનિયા	5	તમે રોજરોજના સમાચારપત્રોનું વાંચન કરો છો ? અજબ ગજબની દુનિયા વિશે જાણકારી કેવી રીતે મેળવશો ?	વર્તમાનપત્રો તથા કાતર

ગણિત

7	1	સંખ્યાજ્ઞાન	3	માટીના મણકા બનાવવાની મજા માણી છે ? માટીના મણકાની માળા કેવી રીતે બનાવશો ?	માટી, દોરો, સળી તથા પાણી
8	6	સમય	5	પૂંઠાનો ઉપયોગ કરીને ઘડિયાળનો ચંદ્રો બનાવી શકાય ?	પૂંઠું, ગુંદર તથા સ્કેચપેન

કાર્યાનુભવ અભ્યાસક્રમ ધોરણ - ૫

ક્રમ	એકમ ક્રમ	એકમ	ક્ષેત્ર	પ્રવૃત્તિની ટૂંકી વિગત	સાધન-સામગ્રી
------	----------	-----	---------	------------------------	--------------

ગુજરાતી

1	3	સૌને ગમે	3	તમારા ઘરમાં પડેલા નકામા ખોખામાંથી પક્ષીઘર કેવી રીતે બનાવશો ?	કાપડના ટુકડાઓ, કાર્ડશીટ, ગુંદર તથા સ્કેચપેન
2	4	શરદીના પ્રતાપે	1	આપણા ઘરે તુલસીક્યારો બનાવીને એક તુલસીનો છોડ રોપીએ તો ?	માટી તથા તુલસીનો છોડ

હિન્દી

3	2	ગિનતી5		તમે ક્યારેય અંકવૃક્ષ જોયું છે ? તમે જાતે અંકવૃક્ષ બનાવી શકશો ?	લોખંડના તાર, કાર્ડપેપર, કાતર તથા ગુંદર
4	5	ચિડિયા ઘરકી સેર	1	શેરીમાં આવેલ પક્ષીઘર કે ચબૂતરાની સફાઈ આપણે જ કરી નાખીએ તો ?	કાપડ તથા પાણી

સૌની આસપાસ (પર્યાવરણ)

5	1	આ કોણ કરશે ?	1	આપણા ઘરની આસપાસ ઉગેલી કેટલીક વનસ્પતિઓમાંથી સાવરણા બનાવી તો જુઓ ?	વનસ્પતિ, તાર અને સૂતળી
6	3	બીજની3 વિકાસયાત્રા		તમારે કુદરતી રીતે ઉગેલું વેલકમ બનાવવું છે ?	મેથીના દાણા
7	6	આઈ લવ ગુજરાત	2	આપણા વિસ્તારના પક્ષી અભ્યારણ્યની મુલાકાત લીધી છે ?	નોંધપોથી તથા બાયનોક્યૂલર

ગણિત

8	1	સંખ્યાજ્ઞાન	5	સૌથી વધારે ચલણી નોટોના નંબર કોણ લખી લાવે છે ? કરી તો જુઓ ?	ચલણી નોટો તથા નોંધપોથી
---	---	-------------	---	--	------------------------

કાર્યાનુભવ અભ્યાસક્રમ ધોરણ - ૪

ક્રમ	એકમ ક્રમ	એકમ	ક્ષેત્ર	પ્રવૃત્તિની ટૂંકી વિગત	સાધન-સામગ્રી
------	----------	-----	---------	------------------------	--------------

ગુજરાતી

1	2	ઠંડી	2	દરજીભાઈની દુકાનેથી મળી શકે તેવા કાપડના ટુકડાઓમાંથી વોલપીસ બનાવતાં તમે શીખ્યા છો ?	કાપડના ટુકડાઓ, કાર્ડશીટ, ગુંદર તથા સ્કેચપેન
2	3	સાચીહજ4		રિસેસમાં મિત્રો સાથે બેસીને નાસ્તો કરો છો કે એકલા ?	નાસ્તો
3	5	રાતાં ફૂલ	2	તમારા વિસ્તારમાં પ્રાદેશિક ગીતો તમે સાંભળ્યા છે ? આ ગીતો શીખવા માટે શું કરી શકાય ?	ખંજરી કે ઢોલક

મારી આસપાસ (પર્યાવરણ)

4	1	જો જો ધ્યાને રાખજા	1	આપણી શાળામાં રહેલી પ્રાથમિક સારવાર પેટીનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરશો ?	સાદા ફોન
5	4	મારો તાલુકો	2	આપણા તાલુકાની કઈ કઈ વિશેષતાઓ છે ? તાલુકાની માહિતીનો અંક કેવી રીતે તૈયાર કરશો ?	નોંધપોથી
6	5	અજબ ગજબની દુનિયા	5	તમે રોજરોજના સમાચારપત્રોનું વાંચન કરો છો ? અજબ ગજબની દુનિયા વિશે જાણકારી કેવી રીતે મેળવશો ?	વર્તમાનપત્રો તથા કાતર

ગણિત

7	1	સંખ્યાજ્ઞાન	3	માટીના મણકા બનાવવાની મજા માણી છે ? માટીના મણકાની માળા કેવી રીતે બનાવશો ?	માટી, દોરો, સળી તથા પાણી
8	6	સમય	5	પૂંઠાનો ઉપયોગ કરીને ઘડિયાળનો ચંદો બનાવી શકાય ?	પૂંઠું, ગુંદર તથા સ્કેચપેન

કાર્યાનુભવ અભ્યાસક્રમ ધોરણ - ૬

ક્રમ	એકમ ક્રમ	એકમ	ક્ષેત્ર	પ્રવૃત્તિની ટૂંકી વિગત	સાધન-સામગ્રી
------	----------	-----	---------	------------------------	--------------

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી

1	4	બીજડ		સ્થાનિક વનસ્પતિઓના બીજ એકત્ર કરી શકાય ? તેનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરશો ?	કાપડના ટુકડાઓ, કાર્ડશીટ, ગુંદર તથા સ્કેચપેન
2	10	ધ્વનિ	5	સોડાબોટલના ઢાંકણામાંથી ટીકડીકિયું બનાવવાનો અખતરો કરીએ તો ?	સોડાબોટલના ઢાંકણા, બટન તથા રબર

સામાજિક વિજ્ઞાન

3	6	સ્થાયી જીવનની શરૂઆત	5	માટીના રમકડાં બનાવીને રમીએ તો ?	માટી
4	7	ગુજરાત સ્થાન, સીમા તથા ભૂપૃષ્ઠ	2	મિત્રો સાથે મળીને ગામનો નકશો તૈયારકરીએ તો ?	ઈંટના ટુકડા તથા ચૂનો
5	9	પ્રાચીન નગરો	1	કાચી ઈંટો જાતે બનાવીએ તો ?	માટી તથા બ્લોક

હિન્દી

6		સમજદાર નન્દી	3	રૂમાંથી બતક બનાવી શકાય ? અખતરો તો કરો.	રૂ. પૂરું તથા ગુંદર
---	--	--------------	---	--	---------------------

સંસ્કૃત

7		આકાશ:પતતિ	5	પ્રાણીઓના મ્હોરાં કેવી રીતે બનાવી શકાય ?	કાર્ડપેપર, ગુંદર, કલર, તથા પીંછી
---	--	-----------	---	--	----------------------------------

ગણિત

8		મીટર		આપણી ગિંચાઈ માપવા માટે જાતે જ મીટર પટ્ટી બનાવીને તેનો ઉપયોગ કરીએ તો ?	કેનવાસ કાપડ, કલર તથા ગુંદર
---	--	------	--	---	----------------------------

કાર્યાનુભવ અભ્યાસક્રમ ધોરણ - ૭

ક્રમ	એકમ ક્રમ	એકમ	ક્ષેત્ર	પ્રવૃત્તિની ટૂંકી વિગત	સાધન-સામગ્રી
------	----------	-----	---------	------------------------	--------------

ગુજરાતી

1	1	આજની ઘડી રળિયામણી	5	તમને ભજનો સાંભળવા ગમે છે ? તમને ગમતા ભજનોનો અંક તૈયાર કરવા તમે શું કરશો ?	કાર્ડશીટ, ગુંદર તથા સ્કેચપેન
---	---	-------------------	---	---	------------------------------

હિન્દી

2	2	તબ યાદ તુમહારી આતી હૈ	4	બંગડીના કાચમાંથી મોર કેવી રીતે બનાવશો ?	કાર્ડપેપર, કાચ તથા ગુંદર
3	4	કથની ઔર કરની	4	પૂંઠામાંથી કચરાપેટી બનાવીને આપણા ઘરમાં તેનો ઉપયોગ કરીએ તો ?	પૂંઠા તથા ગુંદર

અંગ્રેજી

4	4	Fit and Fine	3	નજીકના દવાખાને જઈને દર્દીઓ તથા દાકતરને મળીને ચર્ચા કરીએ તો કેવું ?	નોંધપોથી
---	---	--------------	---	--	----------

સામાજિક વિજ્ઞાન

5	3	સરકારડગામના	સરપંચ	અને તલાટીને નોંધપોથી મળીને શાળાપંચાયતની રચના કરીએ તો ?	
---	---	-------------	-------	--	--

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી

6	1	ચુંબકના 5 ગુણધર્મો		નકામાં ચુંબકનો ઉપયોગ કરી જાદૂઈ બતક બનાવીને જુઓ તો ખરા ? કેવી મજા આવે છે ?	ચુંબકનો ટૂકડો, પૂંકું, રબર તથા ગુંદર
7	4	પાણીના ગુણધર્મો	1	લીંબુંનું શરબત બનાવીને તેનો સ્વાદ ચાખી તો જુઓ ?	લીંબું, મીઠું, ખાંડ તથા પાણી

સંસ્કૃત

8	9	આમ્લં દ્રાક્ષાફલમ	5	કેનવાસ કાપડમાંથી શિયાળનું મ્હોરું બનાવવાનો પ્રયત્ન કરો તો ખરા ?	કેનવાસ કાપડ, દોરી તથા કાતર
---	---	-------------------	---	---	----------------------------

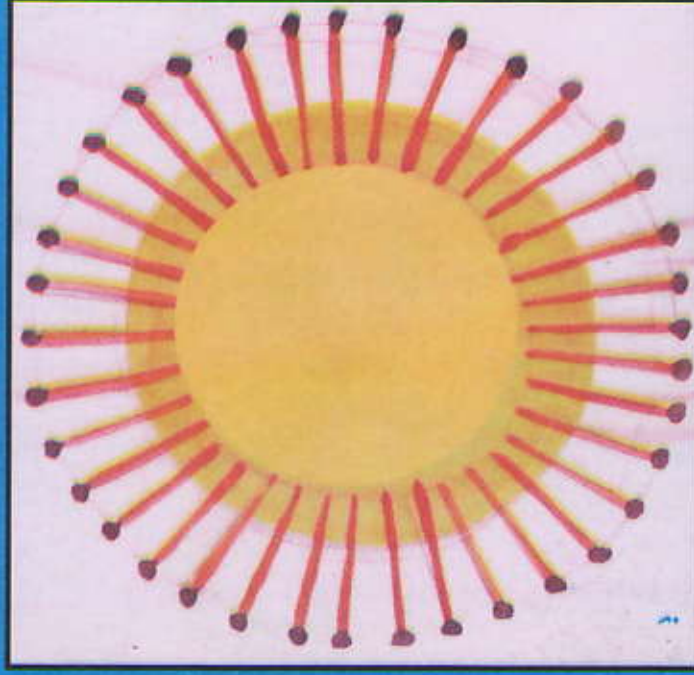
કાર્યાનુભવ અભ્યાસક્રમ ધોરણ - ૮

ક્રમ	એકમ ક્રમ	એકમ	ક્ષેત્ર	પ્રવૃત્તિની ટૂંકી વિગત	સાધન-સામગ્રી
વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી					
1	2	પુષ્પ અને ફળ	5	તમને ફૂલોના હાર બનાવતાં આવડે છે ?	ફૂલો તથા દોરો
અંગ્રેજી					
2	2	Unit	3	તમારા ઘર કે શાળાના નજીકના ખેતરની મુલાકાત લીધી છે ? મુલાકાત વખતે ખેડૂતભાઈ પાસેથી શું જાણશો ? (Visit to a Farm)	નોંધપોથી
ગુજરાતી					
3	2	એક જ દે ચિનગારી	5	વિવિધ ધર્મના પ્રતીકોની રંગોળી બનાવવા માટે તમે શું કરશો ?	કાર્ડશીટ, ગુંદર તથા સ્કેચપેન
4	7	દેશભક્ત જગદૂશા	5	આપણા દેશના મહાન દાનભક્તો વિશે જાણો છો ? તેમના વિશેની માહિતી કેવી રીતે મેળવશો ?	વર્તમાનપત્રો તથા શાળા પુસ્તકાલય
5	10	અઢી આના	2	તમારી શાળાના પુસ્તકાલયમાં આવતા પુસ્તકોનું પ્રદર્શન કે વાચન કેવી રીતે કરશો ?	પુસ્તકો
ગણિત					
6	7	નળાકારનું ક્ષેત્રફળ અને ઘનફળ	5	જુદા જુદા કદના ડબ્બાઓનો પિરામીડ બનાવી જુઓ ? શું થાય છે ?	નાના મોટા કદના ડબ્બા તથા કલર
સામાજિક વિજ્ઞાન					
7	7	વાતાવરણીય ફેરફાર	3	તમે ક્યારેય ગ્રીનહાઉસની મુલાકાત લીધી છે ? આપણી શાળામાં ગ્રીનહાઉસની રચના કરી શકાય ?	ગ્રીનકાપડ, લાકડાની વળીઓ તથા કાથી
8	8	લોકશાહી દેશમાં સંસદની ભૂમિકા	2	આપણી શાળામાં મિત્રો સાથે મળીને મોક લોકસભાનું આયોજન કરીએ તો ?	પાટલી તથા ખુરશી
9	9	ઈ.સ 1857નો સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ	4	બાલ દોસ્તો, તમે મંગળ પાંડે ફિલ્મ જોઈ છે ? આપણી શાળામાં સ્વાતંત્ર્ય વીરોના જીવનચરિત્ર આધારિત ફિલ્મ શોનું આયોજન કેવી રીતે કરશો ?	કમ્પ્યુટર અને ફિલ્મની સીડી

શિક્ષક નોંધ

કાર્યાનુભવ

ધોરણ ૧ થી ૮

નિર્માણ

ગુજરાત શૈક્ષણિક
સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ
ગાંધીનગર

મુદ્રણ

ગુજરાત રાજ્ય શાળા
પાઠ્યપુસ્તક મંડળ
ગાંધીનગર